БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1963 ч. ФЕВРАЛЬ 9 СУББОТА № 34 (5438).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин органы

Өртээ 2 көп,

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ V ПЛЕНУМУ

СЭКП Тыва обкомунуң V пленуму бо чылдың февраль 8-те Кызыл хоорайга болуп эрткен.

Партия обкомунуң кежигүннери болгаш кежигүннеринге кандидаттар, обкомнуң ревизия комиссиязының кежигүннери, колхоз болгаш совхоз бүдүрүлге эргелелдериниң, районнарның партия болгаш совет органнарының, республиканың министерстволарының болгаш ведомстволарының, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары пленумнуң ажылынга киришкен.

Пленумга «Малчыннарның культура-амыдырал хандырылгазының байдалын болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында» СЭКП обкомунуң бирги секретары эш **С. К. Токаның** илеткелин болгаш колхоз-совхоз бүдүрүлгезиниң Танды, Чөөн-Хемчик болгаш Тес-Хем эргелелдериниң начальниктери **Н. И. Куценко, А. К. Түрген-оол, С. С. Сонам** оларның эдеринчи илеткелдерин дыннап чугаалашкан.

Пленумга Тес-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунда партия организациязының секретары эш **У. Саая**, «Тере-Хөл» колхозта партия организациязының секретары эш **Ф. Бегзи**, Каа-Хем районда партком секретары эш **А. Аракчаа**, «Тээли» совхозтуң хойжузу эш **И. Адаш**, Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң даргазы эш **Д. Зайцев**, Улуг-Хем районда партком секретарының оралакчызы эш **М. Харченко**, республиканың Кадык камгалал министри эш **А. Любимов**, Барыын-Хемчик районда партком секретары эш **Н. Бойду**, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы эш **Х. Анчимаа** болгаш оондаа өске эштер санал берген.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле тодаргай хемчеглер айыткан доктаалды хүлээп алган.

Пленум организастыг айтырыгны база чугаалашкан. Эш **М. К. Шыырапты** СЭКП обкомунуң секретарынга болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Партия-күрүне контролюнуң комитединиң даргазынга соңгаан. Оон-биле холбаштыр эш М. К. Шыырапты СЭКП обкомунуң парторганнар килдизиниң эргелекчизиниң хүлээлгезинден пленум хостаан.

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Партия-күрүне контролюнуң комитединиң дараазында составын бадылаан:

Шыырап М. К.— Комитеттиң даргазы.

Градобоев А. М.— Комитеттиң даргазының оралакчызы.

Комитеттиң кежигүннери:

Дорун-оол В. Д., Ельшова А. И., Байыр П. Т., Каплунов А. И., Лушников. А. Ф., Лантухов Л. А., Пилипчук Н. И., Пахомов М. И., Пожидаев А. И.

СЭКП обкомунуң парторганнар килдизиниң эргелекчизинге эш **Г. В. Ивановту** пленум бадылаан.

Соңгулда комиссиялары

Советтерге амгы соңгулда болза СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерии, СЭКП-ниң Программазын — коммунизм тургузуушкуунуң программазын амыдыралга боттандырар дээш совет кижилериң сорук кириишкининг ажылдан турар үезинде болуп эртер. Аңаа холбаштыр ажылчы чоннарның күш-ажылчы көдүрлүүшкүүнүг-биле кады политиктиг идешкейи улам бедээн.

Ол чорук соңгулдага белеткелдиң бүгү-улусчу массалыын, бедик көдүрлүүшкүүнүг болурун улам хандырып турар. Совет соңгулда хоойлузун ёзугаар соңгукчу бүрүзү бодунуң хамааты хүлээлгезин күүседирде — бадылаашкынга киржирде соңгулда комиссияларын таварбайн барбас. Ол ышкаш депутатка кандидат бүрүзү Советке бодунуң хүндүлүг болгаш харыысалгалыг хүлээлгезин күүседип кирер мурнунда соңгулда комиссиязының кежигүннеринбиле ужурашпайн барбас байдалды совет соңгулда хоойлузунда дүрүмчүдүп турар.

Ол дээрге таварылга эвес. Совет демократияның күжү чүгле Советтериң боттарының массалыында эвес, харын база күрүне эргелелиниң херээнге чоннуң киржилгезиниң хөй-хөй өске-даа хевирлериинде илереп турар. Ылаңгыя соңгулда үезинде совет демократизмниң күжү улам тодазы-биле илерээр. Капиталистиг чурттарда соңгулданың херектери күрүненің тускай албан черлери, албан дужаалдыг кижилер эргелеп турар болза, бисте соңгулданың бүгү херектерин ажылчы чоннар боттары, тодаргайлаарга оларның төлээлекчилери — соңгулда комиссиялары эргелеп башкарып турар.

Мооң боттуг чижээн бистиң республикадан тодаргай көрүп болур. Тыва АССР-ниң чер-чер Советтеринге соңгулда талазы-биле район, хоорай, көдээ, суур соңгулда комиссияларындан аңгыда 2365 округ, 183 участок соңгулда комиссиялары тургустунган. Ол бүгү соңгулда комиссияларында он муң чыгыы кижилер киржип турар. Олар дээрге ажылчыннарның, колхозчуларның, совет интеллигенциянның, партия болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери-дир. Соңгулданың херээнге коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер, эр кижилер болгаш херээжен чон кандыг-даа ылгал чокка дең эргелиг киржип турар дээрзин бистиң республикада соңгулда комиссияларының составында партия кежигүнү эвестер 50 ажыг хуу, херээженнер 30 ажыг хуу болуп турары херечилеп турар. Бо болза совет демократияның чайыннаачак илерээшкини-дир. Оон аңгыда муңмуң агитаторлар, бүзүреттиргеннер, кижилер, хөй-ниитичи активчилер соңгулданың ажыл-херектерине идепкейлиг киржип турар.

Ажылчы чоннарның төлээлекчилериниң тургустунган хөй санныг соңгулда комиссиялары боттарының харыысалгалыг ажыл-хүлээлгелерин ам күүседип кирипкен. Кызыл хоорай Советинге соңгулда талазы-биле хоорайның соңгулда комиссиязы соңгулдага белеткелдиң чоруп турарының дугайында хооркүүсконың даргазы эш Красныйның информациязын бодунуң хуралынга дыңнап, соңгулда округтарын тургузарынга, округтар аайы-биле соңгукчулар даңзылаар кижилерни сургаарынга практиктиг дузаламчыны көргүскен. Комиссия бодунуң кежигүннериниң аразында хүлээлгелерни хуваап, кымнар чүү харыылаарын тодарадып, ажыл планын бадылап алгаш, ажылдап турар. Ол ышкаш республиканың районнарында, хоорайларында, көдээ, суур Советтеринде хөй-хөй соңгулда комиссиялары боттарының ажыл-чорудулгазын ынчаар калбарткан.

Ооң-биле кады чамдык район, көдээ Советтериң күүскомнарының талазындан соңгулда комиссияларына практиктиг дуза чедирер талазы-биле четпес хемчег ап турарын демдеглээр херек. Улуг-Хем райкүүсконың округ болгаш участок соңгулда комиссияларының даргаларының, секретарларының сургаалдалыг чөвүлел хуралдарын кылбаанындан чамдык соңгулда комиссиялары боттарының хүлээлгелерин билбейн, чоокка чедир-ле херек кырында ажылдап эгелевээн турган. Соңгулда комиссияларының ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп бээр ужурлуг турган-ла, чамдык участоктарның төвүн безин чоокка чедир тодаратпаанны илерээн. Мындыг чижектер өске-даа районнарда бар.

Район, хоорай, көдээ, суур Советтериниң күүскомнары болза соңгулда комиссияларының ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар, оларга практиктиг дузаламчыны көргүзер хүлээлгелиг. Хамыктың мурнунда соңгулда комиссияларының составының сургаалдалыг чөвүлел хуралдарын кылып, оларның ажыл-хүлээлгезин ыяк кылдыр таныштырар, өөредир ужурлуг. А соңгулда комиссиязы бүрүзү «Тыва АССР-ниң район; хоорай, көдээ болгаш суур Советтеринге соңгулда дугайында Дүрүмде» тодаратқан эрге, хүлээлгелерин ёзугаар боттарының ажылын ниитиге көскү, дээштиг кылдыр калбартыр хүлээлгелиг.

Соңгукчулар-биле шуут харылзаалыг ажылдаар хүлээлгелиг участок соңгулда комиссияларының дугайын черле онзалап айытса чогуур. Участок соңгулда комиссияларына онза харыысалгалыг сорулгалар онаажып турар болганда чер-чер Советтериниң күүскомнары оларга практиктиг дузаламчыны бүрү көргүзүп, оларның ажылдаарынга эң-не таарымчалыг байдалды тургузуп бээр хүлээлгелиг. Район, хоорай соңгулда комиссиялары чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттериби-ле кады участок соңгулда комиссияларын ыяк кылдыр сургап, оларның хүлээлгезин тайылбырлап бээри эргежок чугула. Участок комиссияларының кежигүннери шуптузу соңгулда Дүрүмүн таныжып, соңгулда документилерин бижиирин билип алган турар дугайында сагыш салыры соңгаарладып болбас сорулга болур.

Соңгукчулар даңзызын соңгулда участогунга чарлап делгээн соонда участок комиссиязының кежигүннериниң болгаш активчилериниң дежурныйлаарын организастаары—соңгулда хүнүнге белеткелдиң чугула кезээ болур. Участок соңгулда комиссияларын чогуур үезинде ыяк кылдыр сургап өөреткениннен оларның ажылының чедиишкини хамааржыр дээрзин практика көргүскен.

Соңгулда белеткелинге, ону чорударынга чоннуң идепкейлиг киржилгези, соңгулда комиссияларының организастыг болгаш оперативтиг эки ажылы — соңгулданың чедиишкининг болурунуң магадылалы ол-дур.

Сагындырыышкынның болгаш удурланыышкынның үнү

Францияның болгаш ГФР-ниң чазактарынга ССРЭ-ниң чазаанның нотазы

Январьның 22-де Парижке ат салган француз-барыын-герман керээ-биле холбаштыр Францияның болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының чазактарынга Совет чазак ноталар чоруткан. Ол ноталарны ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко февральдың 5-те Францияның ССРЭ-де элчини М. Дежанга болгаш ГФР-ниң Москвада элчини Х. Грепперге тутсуп берген.

* * *

Делегейиниң дүшкүүрлүг чоруун күштелдириниң база хамыктың мурнунда Европага тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун хажыдарының сорулгаларынга бараан болуп турар. Франция биле Барыын Германияның сырый каттышкан шериг-политиктиг эвилелин тургузуп турарын кады ажылдажылга дугайында француз-барыын-герман керээниң утказы көргүзүп турар деп, Францияның чазаанга Совет чазактың чоруткан нотазында онзалап демдеглеп турар.

Европага айыыл чок чорук Совет Эвилелинге ооң хуузында айыыл чок чоруундан болгаш ол ышкаш бүгү делегейниң айыыл чок чоруунда чарылбас.

ССРЭ-ниң, АКШ-тың, Англияның чазактары база оларга каттышкан Франция дайынның доозулганының соонда: герман милитаризмни болгаш нацизмни үндезини-биле чок кылыр, оларның катап төрүттүнерин мөңгези-биле болдурбас болгаш Германия ооң соңгаар кажан-даа бодунуң кожаларынга азы бүгү делегейге тайбыңны камгалаарынга кыжанмас болурунуң бүгү-ле хемчеглерин алыр деп, боттарынга байырлыг хүлээлгени алган дээрзин француз чазакка чоруткан нотада сагындырып турар. Француз-барыын-герман шериг-политиктиг керээ дээрге ол хүлээлгелерни шуут-ла дорамчылап, базынган чорук-тур. Волгага гитлержи армияны ашкан, Францияның кырынга база-ла хосталыышкынның даңын чыруткан улуг тиилелгениң 20 чыл болган оюнуң бүдүүзүнде ол керээге ат салган чорук болза ниити дайзынга удур демиселге антигитлержи эвилелдиң улустарын сорук киирип турган идеалдарны француз чазак бүгүдениң караанга көзүлдүр-ле хажыдып турарын тодаргай көргүзүп турар-дыр.

Ийи чурттарның шериг доктриналарын чоокшулаштырар сорулга-биле ниити стратегияны болгаш тактиканы ажылдап кылырын керээнин тускай үүлдериндe баш удур көрүп турар деп, нотада айтып турар.

ГФР-ниң шериг доктриназы Совет Эвилелинге болгаш тайбыңга ынакшылдыг өске-даа чурттарга удур угланган болуп турар. Шуут-ла шериг ёзузу-биле ап көөрге безин ол доктринаның ойлук чогунче болгаш өнчүк-чөңгээлиин эскерип көөрү эргежок чугула деп, Совет чазак санап тур. Делегейниң термоядролуг дайынын кыпсып үндүрериниче углап турар доктрина чүгле чаңгыс төнчүлүг бооп болур: дайынны кыпсып үндүрер деп турар шак ыңдыг кижи ол дайынның өртүнге хуюкталып калыр.

Францияның чазаа Барыын Германияда адаанөжээнчи күштер-биле сүлчээ кылырынче кирбишаан, барыын-герман милитаризтериниң агрессчишериг доктриназы боттанып эгелээн турар үеде француз армия бундесвер-биле кожа турарын белеткеп турар-дыр деп, нотада демдеглеп турар. Барыын Германия дайын өнчүк-чөңгээлериниче бодунуң эвилелчилерин хаара тыртарыныи улам-на улуг болдунар арганларын алырының угланыышкынынче байлал хөгжүп турар.

Ядролуг чепсегленнишкиннер талазы-биле ГФР-ге кызыгаарлаашкыннар дугайында айтырыгны керээде шуут ыыттавайн турар чорук НАТО күрүненериниң найыссылалдарында улуг кичээнгейни хаара тудуп турар деп, нотада ооң ынай чугаалап турар. Бундесверге ядролуг чепсекти бээр чорук, ону бээриниң хевириниң кандыг янзы болурундан хамаарылга чокка. Европага байдалды дыка шынгыызы-биле чидиглендиргени ол болур ийик дээрзин медеглээри херек деп, Совет чазак санап турар. Ядролуг чепсек бундесвериниң холунга кандыг-даа янзы-биле кире бээр чүве болза, Совет Эвилели ону бодунуң амыдыралчы национал эрге-ажыктарынга шуут кыжаныг кылдыр көөр болгаш ындыг байдалда негеттинер эргежок чугула хемчеглерни доп-дораан алыр ужурга таваржыр апаар.

Чөөн болгаш барыын чүктүн аразында харылзааларны-даа киириштир, улустар аразының бүгү-ле чугула айтырыгларының талазы-биле кандыг-даа шиитпирни француз чазак ГФР-ниң чазаа-биле сүмелешкен соонда хүлээп алырын көрүп турар француз-барыын-герман керээде ындыг чүүлдерже кичээнгейни нота угландырып турар. Боннуң агрессчи чүткүлдерин Францияның деткип турары француз-барыын-герман керээде илереттинген. Барыын Берлинге хамаарыштыр Барыын Германияда кандыг-даа эргелер чок дээрзин тодаргай айтып турар эвилелчилер аразының дугуржулгалары бар турда-ла, Барыын Берлинге база хамааржыр тускай үүлдү керээде кииргенин оон өскээр канчаар тайылбырлаар боор.

Франция биле ГФР-ниң аразынга эки харылзааларга ССРЭ черле удурланып турар дээр янзылыг кылдыр Совет Эвилелиниң туружун ынчаар бодаарының кандыг-даа барымдаалары чок болбайн аан деп, Францияның чазаанга чоруткан нотада айтып турар. Ынчалзажок француз-барыын-герман эвилел — ол дээрге кожа турар ийи улустарның найыралдыг хол тудушканы эвес, а Европага дүшкүүрлүг чорукту күштелдириниң оруунче, дайынны белеткээриниң оруунче айыылдыг базым-дыр. Бир эвес Францияның чазаа француз болгаш немец улустарның аразынга найыралдың ёзулуг көвүрүүн тургузарын күзеп турар болза, ийи герман күрүненериниң догуиаан турарын барымдаалааш, герман тайбың керээзин чарарының болгаш анда үндезилээш Барыын Берлинде байдалды чогумчалыг болдурарының аргазы-биле делегейниң ийиги дайынының артыышкынарын бүрүн узуткаарын чедип алырын оралдажып турар Совет Эвилелиниң чазаа-биле болгаш өске-даа чурттарының чазактары-биле бодунуң күжениишкиннерин француз чазак каттыштырбайн барып шыдавас турган ийик.

Француз-барыын-герман керээниң бүгү уткашынары, шериг талазы-биле болгаш делегей херектериниң талазы-биле Францияның база ГФР-ниң чазактарының практиктиг базымнары-биле бир дөмей, Франция болгаш ГФР чепсегленнишкиннерни эңдере бүдүрерин улам шапкынчыдарынга база чер кырынга ядролуг чепсекти, оортан болур бүгү айыылдыг ужуктары-биле кады, улам ыңай тарадыл нептередириниге эжикти кады ажыдып турар дээрзинге Совет чазактың бүзүрээрин чүгле бадыткан турар-дыр.

Француз-барыын-герман кады ажылдажылга дугайында керээ — ол дээрге, кожа турар ийи күрүненериниң аразында харылзааларны таарыштырып турар анаа керээ эвес-тир. Бо дээрге Европаның тайбыңының ам безин быжыг үндезини чок болуп турар суурунга согуг кылырынче угландырган бир янзының үстүрүүшкүү-дүр деп чугаалаза частырыг болбас. Январь 22-де Парижке тайбыңның керээзинге эвес, а дайынның керээзинге ат салдынган.

Бир-тээ бот-бодунга удур дайынчы ракеталар-биле халдаарынга белеткеп турар ийи шериг лагерьлериниң байдалынга Европаның чурттарын Францияның болгаш ГФР-ниң удуртукчу ажылдакчылары күзеп турары иле чүве болганда, ол байдалдарда Совет Эвилели бодунуң бүгү эвилелчилери — социалистиг лагерьның чурттары-биле кады чогуур түңнелдерни кылыр болгаш оларның ниити дайынчы аргазын быжыглаар талазы-биле моон соңгаарны хемчеглерни алыр ужурга аргажоктуң кырындан таваржыр апаар дээрзин нотада демдеглеп турар. Совет Эвилелинге болгаш ооң эвилелчилеринге удур чепсекке чепсек-биле харылаарындан өске арга Совет Эвилелинде чок.

Францияның чазаанга чоруткан нотаның түңнелинде айтып турары болза, шериг сүлчээлери болгаш улустар аразының харылзааларын дедир тыртар дээр оралдажыышкыннар тайбың кожахелбээ догуниаашкын дээш, ону быжыглаары бүгү күрүненериң болгаш улустарның бөгүн кажангызындан-даа артык ниити херээ болур ужуруг тайбың дээш демиселдиң тугун дүжүреринге Совет Эвилелин албадап шыдавас.

* * *

ГФР-ниң чазаанга чоруткан Совет чазактың нотазында демдеглеп турары болза, бүгү-ниити тайбыңны деткиир дээш онза харыысалганы өске-даа улуг күрүнелер-биле кады хүлээп турар база гитлерлиг Германияның чугаа чокка дүжүп бээрин хүлээп алган, дөрт таланың эвилелчи дугуржулгаларының талазы-биле тодаргай эргелерлиг болгаш хүлээлгелерлиг күрүне болур ужурунда Совет Эвилели «Герман-француз кады ажылдажылганың дугайында Германияның Федеративтиг Республиказы биле Француз Республиканың аразында керээни» херекке албайн барып шыдавас. Керээ болза Барыын Германияның болгаш Францияның шериг-политиктиг сырый эвилелин дүрүмчүдүп турар. Амгы үениң дайынын чорударынга белеткелдиң бүгү талаларын хаара тудуп, аңаа үндезилээш, өске күрүнелерге ханы өжээнинг чорукту боттандырып турары, ГФР биле Францияның аразында шериг кады ажылдажылгазының дугайында чугаа ында чоруп турар болганда француз-барыын-герман керээже кичээнгейни Совет чазак көрүндүрген.

Нотада айтып турары-биле алырга, элээн каш чылдарның дургузында ГФР-ниң чазаанның ядролуг чепсекче улам кызымак чүткүп турары бүгү кижилерге билдингир болгай. Ядролуг чепсекти эзлеп алыр дээш бодунуң амгы эвилелчилерин күткүүр оралдажыышкыннардан эгелээш хоозунмеге аазаашкыннарны болгаш бүзүреднглерни кылырына чедир бүгү аргаларны ажыглап турар.

Федералдыг чазак бундесверни ракета-ядролуг чепсек-биле чепсеглээрин калчаалыы-биле оралдашпышаан, бодунуң чуртун кайы хире уржуктуг айыылче киир тыртып турарынче федералдыг чазакты Совет чазак чаңгыс эвес удаа кичээндирип келген. Бир эвес херектиң ужуру термоядролуг дайынга четкен чүве болза, ракета-ядролуг чепсектиң күчүүрү болгаш мөөңнеттинген согуглары Барыын Германияга чайгылыш чок таваржыр ийик дээрзин билип алыры берге эвес-тир. Ынчангаш Барыын Германия делегейниң үшкү дайынын чурттап эрттирип шыдавас апаар.

Өске герман күрүненің — Герман Демократтыг Республиканың девискээринде турар Барыын Берлинни француз-барыын-герман керээниң хөделиишкининиң кавызынче киир тыртар дээр оралдажыышкын делегей эргезиниң талазы-биле кандыг-даа күштүг болуп шыдавас ийик дээрзин ГФР-ниң чазаанга чоруткан нотада демдеглеп турар. Француз-барыын-герман керээ, ооң утка-шынарының көргүзүп турарын ёзугаар алырга, делегей байдалын улам ыңай нарыыдадырыынче, Барыын Берлинни болгаш болдунуп болур көрүлдээлериниң өске-даа одагларын долгандыр көрүлдээлерни өөскүдеринче, шиитпирлээр үези шагда келген болгаш өске күрүнелериниң шиитпирлээр деп күткүп турары айтырыгларны көөрүн мөөндактаарынче угланган.

Шаанда тургустунуп келген бүзүревес чорукту ажыл эртер деп Совет чазак федеративтиг республикага чаңгыс эвес удаа саналдап келгени ГФР-ниң чазаанга база-ла эки билдингир болгай. Улустар аразының херектеринге тайбың кожахелбээ догуниаашкынның, бүгү талалыг кады ажылдажылганың болгаш маргылдаалыг айтырыгларны тайбың шиитпирлээриниң принциптерин удуртулга болдуруп турар ол күрүнелер-биле кожа базар деп федералдыг чазакты Совет чазак кыйгырып келген болгаш кыйгырып-даа турар. Ынчалза-даа ГФР-ниң чазаа ол кыйгырыгларны херекке албайн артырып турары хараадаңчыг-дыр. Германияның Федеративтиг Республиказының чазаа бодунуң моон соңгааргы хөделиишкиннерин тодарадыр үезинде мырыңай эгиттинмес үүлдер болбазын дээш федеративтиг республикага, хамыктың мурнунда ооң айыыл чок чоруунга ол хөделиишкиннерниң болдунуп болур уржуктарын барымдаалап көөр дээрзинге Совет чазак идегээрин күзээн ийик.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң

Ч А Р Л Ы Ы

Тыва АССР-ниң ниитиниң мал ажылын хөгжүдер талазы-биле ачы-хавыяалыг болганы дээш **Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны** деп хүндүлүг атты тыпсыры болза:

1. **Бөрзек** Салчак Самбурович — Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозунуң хойжузу.
2. **Даш-оол** Дүвен-оол Чыргал-оолович — Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунуң хойжузу.
3. **Завьялова** Домна Родионовна — Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң бызаа ажаакчызы.
4. **Хажыт** Куулар Салмыевна — Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң саанчызы.
5. **Макпал** Тюлюш Тайларовна—Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдын хостуу» колхозунуң саанчызы.
6. **Саңгыспаа** Ховалыг Чимит-Серенович — Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң хойжузу.
7. **Шанмак-оол** Кыргыс Чамзырынович—Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң хойжузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң даргазы
Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң секретары
Г. ИВАНОВ.

Кызыл хоорай, 1963 ч. февраль 8.

Улуг шаңнал улам эки ажылдаарын негеп тур

Бо чылдың февральдың 8-те республиканың Хөгжүм-шии театрының улуг залынга Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйының мурнакчыларының чөвүлел хуралы болган. Ол хуралдың ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң бүгү киржикчилери база киришкен.

Кежээкинин 6 шакта хуралдың ажылчын президиуму президиум столунуң артын долдур олурупкан. Оон составында республиканың көдээ ажыл-агыйының мурнакчыларының төлээлекчилери, бүгү районнарның болгаш республиканың партия, совет органнарының удуртукчулары, колхоз-совхоз эргелелдериниң удуртур ажылдакчылары, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери бар.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока хуралды ажыткан.

— 1962 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш садып алырын көвүдеткени дээш Тыва АССР-ге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун тыпсырынга холбаштырган чөвүлел хуралды ажыттынган деп саная-дыр—деп ол чугаалаарга, динмиттиг адыш часкаашкыннары болган.

СЭКП ТК-ның Президиумун эш Н. С. Хрущёвту баштадыр хуралдың хүндүлүг президиумунга соңгуурдур деп санал үнерге, динмиттиг болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары эгелээн. Үрер хөгжүм Совет Эвилелинин Гимнизин ырлаткан, улус шупту бут кырынга туруп ёзулаан.

РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министриниң оралакчызы эш С. С. Никулинге эш Тока сөс берген. Бистин Төрээн чуртувуска коммунизмни тудуп тургузарының өндүр-чаагай улуг Программазын амыдыралга боттандырар дээш Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары канчаар-даа аажок күжениишкинниг ажылдап турарын, алдарлыг чеди чылдың эрткен дөрт чылдарында улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң көрдүнген планнары ажыр күүсеттингенин, маңаа Россия Федерациязының улуг салыышкынчарлыг болганын эш Никулин чугаалаан.

1962 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш садып алырын көвүдедир дээш автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның социалистиг чарыжында Чөөн-Сибирь улуг экономиктиг район талазы-биле Тыва АССР тиилекчи болган. Республиканың бо алдарлыг чедиишкиннеринге боттарының күш-ажылчы салыышкынчарын киирип турар хөй-хөй мурнакчыларның аттарын болгаш оларның ажылдарының көргүзүглерин эш Никулин бодунуң чугаазынга онзалап демдеглээн. Ол адаттырган мурнакчылар бо хуралда олургулаан. Партияның болгаш чазактың демдеглелинге кирип турар шак ыңдыг мурнакчыларлыг болуп турарынга бо чөвүлел хуралдың киржикчилери база-ла чоргаарланып олургулаан.

Хурал чоруп турда кижи бүрүзүнүң арыннарында өөрүшкүнүн демдектери илдең көстүп турган. Республиканың ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүдүрүкчүүлүүн моон соңгаар-даа улам бедиткен турарынга идегелин илереттишаан, эш Никулин Кызыл тукту СЭКП обкомунуң бирги секретары эш С. К. Токага баштаткан төлээлекчилерге хүлээдип берип турда, залда олурганнар шупту туруп келген болгаш музыка, адыш часкаашкыннары динмиреп-ле турган.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге республиканың чедиишкиннерин демдеглеп турары дээш Коммунистиг партияга, Совет чазакка өөрүп четтиргенин Тываның ажылчы чоннарының мурнундан эш Тока маңаа илереткен болгаш моон соңгаар-даа улуг чедиишкиннерлиг болурунуң дугайында партияның, чазактың идегелин күүседир дээш Тываның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери улам чүткүлдүг ажылдаар дээрзин бүзүреткен. Республиканың көдээ ажыл-агыйының чедиишкиннерин хандырган бүгү мурнакчыларга улуу-биле өөрүп четтиргенин эш Тока илереткен. Партияга болгаш чазакка бердинген чорукту илереткен лозунгар залга чаңгыланып үнген. Улус шупту туруп келген. Динмиттиг уралаашкын болгаш адыш часкаашкыннары.

Чеди малчынга «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» деп атты тыпсыр дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Чарлыын Дээди Советтиң Президиумунуң даргазының оралакчызы эш Н. А. Сердобов номчаан.

Элээн хөй малчыннарга социалистиг чарыштың шылгаракчылары деп аттарны тыпсыр дугайында Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министриниң дужаалын министр эш В. А. Соколов номчаан. Ол-ла дужаалды ёзугаар өртектиг үүлдер-биле беш мурнакчы малчыннар шаңнаткан.

Хурал соонда улуг концерт болган.

Төлептиглерни—Советтерге

Кызылдың № 3 көдээ ажыл-агый профессионал-техниктиг училишезиниң башкылары болгаш сургуулдары боттарының соңгулда мурнунуң хуралынга чыылгаш, Кызыл хоорай Совединин депутадынга кандидат депшидер айтырыгны чугаалашканнар. Хуралдың киржикчилери боттарының кандидады кылдыр училишениң директору КИРИЛЛ ФИЛИМОНОВИЧ ШИШИГИННИ чаңгыс үн-биле депшиткеннер.

Хуралга санал бергеннер эш Шишигинниң ажыл-чорудулгазын чугаалап, ооң күрүне эрге-чагырга органнарынга чоннуң төлептиг төлээлекчизи болуп шыдаарын демдеглеп турганнар.

* * *

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң кежигүннериниң соңгулда мурнунуң хуралы бедик көдүрлүүшкүүнүг болуп эрткен. Улуг-Хем район Совединиң депутаттарына кандидаттар кылдыр боттарының эң эки төлээлекчилерни алааннар. Колхозчу Б. Допчаа, агроном Ф. Сопулдай, башкы В. Аношкина болгаш оон-даа өскелериниң саналы-биле Улуг-Хем район Совединге соңгулда талазы-биле № 53, 54, 55 соңгулда округтарындан депутаттарның кандидаттарынга № 1 хову бригадазының бригадири АНДРЕЙ ФЕДОРОВИЧ КРЫЦИННИ, № 1 инек фермазының саанчызы БҮРБҮ БАЙКАРОВИЧ МОЛДУРУШКУНУ, колхоз даргазы ГРИГОРИЙ ЗАХАРЬЕВИЧ ВИСЛЯЕВТИ чаңгыс үн-биле депшиткеннер.

Тут-тус округтарның талазы-биле боттарының бүзүреткен кижилерин хуралдың киржикчилери база соңгааннар.

ЧУРУКТА: көдээ ажыл-агыйының мурнакчыларының республика хуралының бөлүк киржикчилери солагай талазындан Бады Сат — Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтуң сүт-бараан фермазының эргелекчизи, Ховалыг Саңгыспаа — «Барлык» совхозтуң хойжузу, Күрү Доюндуп — «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу, Никанор Канзай — Каа-Хем районда «Леницчи орук» колхозтуң хойжузу, Иван Наважап — Тожу районда «Совет Тыва» колхозтуң чылгычызы.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

КОНСУЛЬТАЦИЯ

Соңгулдага организас-техниктиг белеткел

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге ам болур соңгулда болза, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин ёзугаар республиканың Совет органнарынга чоруттунган чамдык өскерилгелериниң байдалынга өртер. Бисте 2 районну болгаш чамдык көдээ Советтерни өске район болгаш көдээ Советтерге улгаттыр каттыштырган. Ынчангаш амгы соңгулда бистиң Тыва АССР-ге мурнунда турганы ышкаш 77 өвес, а 57 Советтерге, оларның иштинде 9 район, 4 хоорай, 42 көдээ болгаш 2 суур Советтеринге болур. Республиканың чер-чер Советтериниң саны кызырылза-даа, Советтерге депутаттарның саны өзер. Чер-чер Советтеринге өрткен соңгулда 2353 соңгулда округтары турган болза, ам 2365 округтар тургустунган, ийикпе, республиканың район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтеринге 2365 депутаттарны соңгуур.

Округтарның соңгулда комиссияларының составында ажылчы чоннуң эң эки төлөөлекчилери — үлетпурнун, колхоз будурулгезинің мурнакчылары, совет интеллигенциянын, партия, совет организацияларының болгаш өске-даа хөй-ниитиниң төлөөлекчилери кирген. Оларның аразында хөрөөжен чон — 37 хуу, партия кежигүнү өвестер 54 хуу болуп турар. Бо болза Советтерге соңгулданың белеткелин болгаш чорудулгазын удуртун баштаар ажылга ажылчы чоннуң калбак киржилгезин хандырганын херечилеп турар.

Ам чер-чер Советтериниң күүскомнарының соңгулгазы болза соңгулда комиссиялары боттарының өргелерин бүрүн ажыглап, хүлөөлгелерин күүседип өгелөөрин хандырары болур. Хамыктың мурнунда комиссияларның доктаамал ажылдаарынга таарымчалыг — чылыг, чырык, арыг-шевер оран-саваны тускайлап бөөр болгаш оларны дерип кылыр. Практиканың көргүзүп турары болза соңгулда участоктарынга эн-не эки оран-бажыңнарны—культура бажыннарын, клубтарны, номчулга черлерин, школаларны болгаш хөй-ниити, күрүне организацияларының бажыннарын бергеш, оларны дерип белеткен турар. Оларга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле ажылга совет активти, бүгү хөй-ниитини калбаа-биле киириштирери чугула.

Ам соңгулда кампаниязының эң харыысалгалыг үези — район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтериниң депутаттарынга кандидаттарның депшидилгези болгаш бүрүткөөшкини чоруп турар. Совет өргө-чагырганың органнарынга ажылчы чоннар боттарының төлөөлекчилери кылдыр эң дээре оодар, кыстарын адап турар. Округтарның соңгулда комиссияларының бир чугула хүлөөлгези болза РСФСР-ниң Дээди Совединиң болгаш районнар Советтериниң депутаттарынга кандидаттарны февраль 10-дан орай өвесте, а хоорай көдээ болгаш суур Советтериниң депутаттарынга кандидаттарны февраль 15-тен орай өвесте бүрүткөөш, оларның дугайында медээлерни чарлаан турар ужурлуг. Оон өгелөөш-ле кандидаттарның дугайында агитацияны чер бүрүзүнге бүгү аргалар-биле калбартыр.

Депутаттарга кандидаттарның дугайында агитация ажылының чугула хевирлериниң бирөөзи — кандидаттарның соңгукчулар-биле ужуражышкынары болур. Соңгулга болза ол ужуражышкын хуралдарын план ёзугаар баш бурунгаар эки белеткөөш, оларны эки организастыг болгаш идей-политиктиг белдиг деңнелге эрттирери болур. Соңгукчулар ол хуралдарга совет, ажыл-агый органнарының, культура-амыдырал черлериниң ажылында четпестерни илередип, оларны чайладыр талазы-биле хемчегларни айтыр болгаш соңгудуп турар Советтерге, оларның депутаттарынга хөй-хөй чагыгларны бөөрлер. Советтериниң күүскомнары ол бүгү саналдарны, чагыгларны бирден бирөө чокка чыып, хандыр өөренип көргеш түүнеп мөөнөөр хүлөөлгелиг.

Чер-чер Советтериниң күүскомнары соңгулда дүрүмүн ёзугаар соңгукчуларның дөзызын бадылаашкын хүнүнге чедир 20 хонук бурунгаар, тодаргайлаарга, февральдың 10-да бүгү-ниитиге чарлап делгөөр.

Соңгукчуларның дөзызын чарлап аскан соонда соңгукчу бүрүзү соңгулда дөзызында болунуң киргенин хынаар ажылды организастаары чер-чер Советтериниң күүскомнарының, соңгулда комиссияларының, хөй-ниити организацияларының, агитаторларның өң харыысалгалыг сорулгазы болур. Бо ажылды хүн бүрү, организастыг чорудары-биле дөзыны делгөөн черге доктаамал дежурныйлаашкынны организастап, аңаа комиссиялар кежигүннерин, активти — агитаторларны, өске-даа хөй-ниитини калбаа-биле киириштирер херек.

Соңгулда комиссияларының, Совет органнарның болгаш соңгулда талазы-биле ажыл чорудун турар өскеда хөй-ниитиниң харыысалгалыг сорулгазы болза бадылаашкын хүнүнге белеткелди организастаары болур. Оны мырыңай тускай план ёзугаар чорудар. Хамыктың мурнунда бадылаашкынның болур черин бүгү тала-биле белеткөөринче улуг кичөөнгейни салыр ужурлуг.

Чер-чер Советтериниң күүскомнарының эң чугула сорулгазы болза оны чогууру-биле дериир, оттулар чүүл-биле, чырыткы-биле хандырары болур. Соңгулданың чажыдын хандырары-биле тускайлап кылган өрөөлчигештерни (кабиналарны) кылыр болгаш аңаа стол азы тумбочка, стул, карандашты салып белеткеп каан турар.

Участоктуң соңгулда комиссиязы бадылаашкын хүнүнде кылыр ажылын бирден бирөө чокка боданып, бүгү тала-биле белеткенген турары өргежок чугула. Чижөө, бадылаашкын үезинде соңгукчуларның бичин уругларын ойнадыр ойнаарактарлыг өрөөлди баш бурунгаар тып, дериир, аңаа турар дежурныйларны активчилерниң иштинден томуйлаар, бадылаашкын хүнүнде соңгулда участогунга көөп шыдавас инвалид, аарыг азы кырган кижилерни агитатор активтерни дамчыштыр баш бурунгаар тодарадып, оларже чорудар комиссия кежигүннерин азы активчилерни, транспортту ыяк кылдыр планнап, белен тургузар. Ол ышкаш садыг, буфет, чемненилге черлерин, массалыг оюннарны, концерттерни бадылаашкынның будүүзүнде-ле бүрүн белеткөөн турарын хамаарышкан организациялар хандырар хүлөөлгелиг. Соңгулда хүнүн харылзаа-биле канчаар хандырарының тодаргай планын кылгаш, ону боттандырарының тодаргай хемчегларын алыры чугула ужур-дузалыг.

Соңгулда хүнүнге белеткелдің эң чугула айтырыгларының бирөөзи болза четчир санныг чогуур курлавырлыг соңгулда бюллетеньларын, бадылаашкын протоколдарын база соңгулда хааржактарын, таңма, диизе чугу, саазын, карандаш, демиржүк, будукту болгаш бадылаашкынга херектиг өске-даа бүгү үүлдерни участоктуң соңгулда комиссияларынга чедирери болур. Округтар комиссиялары болгаш район, хоорай, көдээ, суур Советтериниң күүскомнары үстүнде айыттынган документилерни болгаш херектерни соңгулда хүнүнге чедир 3 — 5 хонук бурунгаар участоктарның соңгулда комиссияларынга чедирип, хүлөөткен турар ужурлуг. Участоктарның соңгулда комиссияларының даргалары биле секретарьлары соңгулданың бүгү документилерин хүлөөп алгаш, оларның онча-четче болурун шуут харыылаар.

Бүрүңү-биле санап хынаш, чаартыр парлаан база чогуур Советтиң күүскомунуң даргазы биле секретарының ат салгаш, танмалаан соңгукчулар дөзызын база «Бадылаар эргениң шынылгазы-биле» келген соңгукчуларны бүрүткөөр соңгукчулар дөзызының өлөөн каш арыг бланкаларны участоктарның соңгулда комиссияларының даргалары соңгулда хүнүнүң будүүзүнде, тодаргайлаарга март 1—2-де чогуур күүскомдан хүлөөп алыр.

Бадылаашкын хүнүнге бо бүгү белеткелдер бүрүн доозулган соонда, өл хүнде комиссия кежигүннериниң, активтиң ажылдаар чурумунуң планын комиссияның хүралынга бадылааш, ону ёзугаар практикалап өөренип алыры чүгула. Аңаа: соңгукчуларның дөзызын алфавит аайы-биле хуваағаш, кымнар, кайы бөлүкке демдеглелдер кылып, бюллетеньнер бөөрин, «Бадылаар эргениң шынылгалыг» келген соңгукчуларны кым дөзылаарын, соңгулда хааржактарының, кабиналарның чанынга кымнар дежурныйларын, бички хааржактарга бадылаашкынны бажынардан кымнар барып хүлөөп алыры ыяк кылдыр дутуржун алыр ужурлуг. Бадылаашкын хүнүнде шак мындыг чаңгыс аай чурум чокка, соңгулданы организастыг бедик деңнелге эрттирери берге.

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага хамык белеткелди бүгү талалыг чорудары—бистиң республиканың чер-чер Советтериниң күүскомнарының, бүгү хөй-ниитиниң эң чугула болгаш харыысалгалыг сорулгазы. Бо ажылга оожургал, ада-чаягаарлаашкын, а чамдык таварылгаларда кичөөнгей салбас хөөннер черле турып болбас. Ындыг болзажок чамдык четпестер болгаш харын-даа хажыдыышкыннар өрткен соңгулдаларның үезинде бистиң чамдык районнарывыска болдунуп турганының демдеглөөр херек. Чижөө, соңгукчуларның дөзызын шын өвес тургузар, оон хыналдазын саададыр, аңаа будалчак үүлдерни кылыр, үстүкку черлерже киирер сан түүнелдерни доктаатынган хуусааларындан хожудадыр, участоктарның белеткелинче, агитация-массалыг ажылче чогуур кичөөнгейни салбас болгаш оон-даа өске четпестер турганы. Шак мындыг четпестернің фактылары ылангыя Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Бии-Хем болгаш өске-даа чамдык районнарга турган.

Ынчаарга, бо четпестер амгы соңгулда белеткелдериниң база-ла кестүп турар. Улуг-Хем районга болган хыналдадан илерээни болза соңгулда комиссияларының дыка хөйу амдыгаа чедир үүгле ажылдавайн турар өвес, харын турар чери безин айыттынып белеткеттинмөөн турган. Бо байдал Чаа-Хөл көдээ Советке, Ак-Туруг, Шанчы болгаш өске-даа чамдык участоктарга хамааржыр. Агитация-массалыг ажыл оларда барык чорувайн, чоннуң күш-ажылчы улуг кодурлуушкыны ажыл-агый сорулгаларын чедиишкиниг күүседиринче тодаргай угларлыгларын тургузар. Оон туржук Арыг-Үзүү, Чаа-Хөл, Баян-Кол көдээ Советтеринде соңгукчуларның дөзызын кылырын февраль 1-ге чедир безин өгелевөөн турган.

Ол ышкаш, Тес-Хем, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа чамдык районнарда соңгулда участоктарының бажыңнары амдыгаа чедир эки белеткеттинмөөн.

М. МОМБУЖАЙ.

Балгазынның көдээ ажыл-агый механизациязының училищезинің доозукчузу Сергей Сутырев өөредилге соонда бодунуң күш-ажылчы оруун эки өгелөөн. Эткен күзүн училищени дооспаанда-ла ажаап алышкынга барып практикалап ажылдаанының үезинде «СК-3» комбайн-биле «Революцияның чалбыжы» көдээ ажыл-агый артелинің 600 гектар шөлден чаагай дүжүтту ажаажып берген. Бо хүннерде ол мал фермаларынче трактор-биле янзы-бүрү чемнерни сөөртүп турар. Кышкы үеде безин трактористің ажылы арбын болгай. Ынчангаш баштаар чер Сергейге кандыг-даа ажылды дагзырга, ол ыяавыла күүседип турар.

Ол ак-сеткилдиг, ажыл-ишчи оол үр-даа ажылдаваан хирезинде, колхозчуларның, эң ылаңгыя механизатор өөрүнүң ортузунда хүндүткелди чаалап алган.

ЧУРУКТА: Сергей Сутырев. Фото В. Хинкистин.

„Крокодил“ —Сесерлигде

Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң Сесерлиг салбырында комсомол организациязының болгаш суурда дружина командазының органы «Крокодил» деп шоодуглуг хана солун суурнуң чурттакчыларын кижизидеринге, ылаңгыя төлеп чок аажы-чаңныг кижилерни сойгалап илередиринге улуг ужур-дузалыг болуп турар. Ол хана парлалгазы эткен чылын 24 катап үнген.

«Крокодилдин» баштайгы үүлдериниге суурда эки медээлерни болгаш эки ажылдап турар кижилерниң дугайын бижип турар. Ол үүлдер эшхуузуунуң чараш болгаш чаптанчыг чуруктары-биле хандыртынып, уранчечен сөстер-биле бижиттинип турар. Оон дараазында материалдар суурда четпестерни илередип, ажыл-ишке болгаш аажы-чаң талазы-биле төлеп чок кижилер дугайын чидин-биле шүүгүмчүлевишаан, шоодуглуг чуруктар-биле көргүзүп турар. Эки үүлдер биле багай үүлдерни, төлептиг кижилер биле төлеп чок кижилерни деңнеп тургаш, хөгжүлдеге моондактап турар үүлдерни бо хана солуннун сойгалап илередип турары дыка салдарлыг белүп турар.

«Крокодилдин» ажыл-хөрөө чаа чылда база-ла эки-чоруп өгелөөн. Ылаңгыя январьның ийиги чартында үнген номерге мурнакчы комсомолчу тудугжулар Ө. Багай-оол, Ш. Кара-оол, хойжулар Ч. Хертек, С. Айыы оларның эки ажылдап турарын бижөөн. Ол мурнакчыларның көргүзүглеринге деннеп тургаш, тудуг ажылынга багай ажылдап, норма күүсетпейн турар арагачылар Н. Кара-оолду, О. Чимит-оолду болгаш өзирик чоруп тургаш машиназын үрөөн чолаачы Н. Хууракайны чидин-биле шүүгүмчүлөөн. Ол ышкаш суурда кижи эмнелгезиниң салбырынын өргелекчизи А. Ч. Чащина биле мал эмчизи Н. И. Губанова оларның малчыннарже барбайын турарын болгаш ийи—үш хүннер иштинде арагалап, ажыл шагы үзүп турганын шыңгыы бурыу чолаачы Н. Хууракайны чидин-биле шүүгүмчүлөөн. Бо шүүгүмчүлелдерни кыжыраан, шооткан чуруктар-биле көргүскүлөөн.

«Крокодилдин» ындыг көрүштүг болгаш дээштиг болуп турарынга оон редколлегиязы дыка рольдуг. Ылаңгыя партия кежигүнү Тамара Чымдаанның, комсомолчу-дружинниктер Н. Макар, В. Салчак оларның солунну шынарлыг, ханы уткашынарлыг болдурар дээш кызымак ажылдан турарын демдеглөөри күзенчиг. «Крокодилдин» көдүрүп үндүргени дүүрөөзиннинг материалдарны хынап көөр болгаш чогуур хемчеглер алыр талазы-биле колхоз баштаар чери биле партия өге организациязы кичөөнгей салып турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛДЫ ТУРГУЗАР

Чөөн-Хемчик районда «Тыва» совхозтуң Хендергей салбырында механизаторларның өөредилгези эткен чылдың декабрь 12-ден өгелөөн. Олар техника-биле чергелештир агрономияны база өөренип турар. Ол курста 53 кижи хаара туттунган. Механик Хунажык, тракторист С. Алдын-оол болгаш салбырның агроному чоллаачы Н. Хууракайны чидин-биле эрттирип келген.

Ындыг-даа болза, механизаторлар курузунуң өөренир тускай турум оран-сууру, өөредилге хекселдери чок болганы — өөренириңге таарымча чок байдалды таварыштырган. Чаңгыс черге турум өөренир бажыңны, өөредилгениң көргүзүг хекселдерин совхоз хандырар болза, техниктиг өөредилгениң шынары бедик болур ийик.

К. САЛЧАК.

Акшаландырыышкынның чугула үндезини

Чыл келген тудум-на бистиң республиканың школаларының, эмнелгелериниң саны көвүдеп, чоннуң культурлуг деннели бедип, амыдырал-чуртталгазы кескүзү-биле эки-жип турар. Көдээ чоннуң чуртталгазының культурлуг деңнелин бедиринге бот-онаалда үндүрүү улуг рольду ойнап турар. Бо үндүрүгү ажыл-агый бүрүзүнге кайы хирени онаарын, чамдык хамаатыларны ол үндүрүгден шуут ийикпе, азы чартык кезииннден хостаарын, ону төлөөр хуусаазын болгаш кандыг сорулгаларга ажыглаарын көдээ Советтин чыылдырганы чоннуң ниити хуралынга чугаалажып база шиитпирлеп турар.

Эткен чылын бистиң республиканың ажыл-агый болгаш социал-культурлуг хемчеглеринге бот-онаалда үндүрүүнден 40 муң рубльди чарыгдаан.

Көдээ Советтериниң талазындан ол үндүрүгү чөп ажыглаан черлерде ажыл-агый, культура тургузуушкунуң талазында көскү чедиишкиннер бар болуп турар.

Танды районнуң Чедер болгаш Межегей көдээ Советтери бот онаалда үндүрүүнден кирген акша-биле башкыларга чуртталга бажыңнарын тудуп берген. Межегей көдээ Совет Алаак суурнуң школазын чедир тударынга 1600 рубльди, Чедер көдээ Совет ында библиотеканың капитал септелгезин 350 рубльди чарыгдаан. Элегес болгаш Балгазын көдээ Советтер башкыларының чуртталга бажыңнарының капитал септелгезин кылгылаан.

Каа-Хем районнуң Бүреи-Аксы көдээ Совет бот-онаалда үндүрүүнүң акшазын Сизим суурда чаа школаның тудуунга, Белбей суурнуң клубунуң септелгезинге, Чөөн-Хемчик районнуң Ийме көдээ Соведи 600 рубльди эмнелге пунктузунуң капитал септелгезинге киргилөөн.

Оон-биле кады ол үндүрүгү чоннуң күзелин айтырбайн, боттарының туразы-биле кайы хамаан чокка ажыглаан азы ажыглаза чогуур хөренгини кайнаар-даа чарыгдавайн арттырып алган көдээ Советтер база бар.

Бии-Хем районнуң Алдыы-Өөк көдээ Соведи чоннуң ниити хуралының шиитпири турда-ла, ону барымдаалавайн, бот-онаалда үндүрүүнүң акша-хөренгизин көдээ Советтин бодунга хамааржып турар бир чуртталга бажыңының септелгезинге ажыглаан. Барыын-Хемчиктин Бай-Тал көдээ Соведи ол акша-хөренгини оттулар ыяш белеткөөринге, шторлар, канцелярия хекселдери садарынга, Чөөн-Хемчиктин Суг-Аксы көдээ Соведи — даннынл шалыңын төлөөринге, Бии-Хемнин Тарлаг көдээ Соведи — чуртталга бажынын садып алырынга шын өвес чарыгдап турганнар.

Өвүр районнуң мурнунда турган Солчур көдээ Соведи библиотека биле клуб септөөринге планнаан 612 рубльди чарыгдаваан, Бии-Хемниң Алдыы-Өөк көдээ Соведи ажыглаза чогуур 1261 рубльден үүгле 343 рубльди чарыгдаан, а ол ышкаш Барыын-Хемчиктиң Шекпээр көдээ Соведи дыка хөй түүнүг акша-хөренгини база-ла ажыглавайн турганы илерээн.

Чамдык районнарга эткен чылын бот-онаалда үндүрүүнүн чыылдазынын оожум чоруттунганын демдеглөөри чугула. Ол үндүрүгүн үүгле 48,5 хуузун чогуур хуусааларында чыылдырган турган.

Ылаңгыя Улуг-Хем районга ол үндүрүгүн чыылдазы дыка хожудаан. Район ниитизи-биле бо чылдың январь 1-де 1437 рубльди чедир албаан. Тандыга болгаш мурнунда турган Бай-Тайга районга ындыг байдалдар база болгулаан.

Амгы үеде Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң шиитпирин ёзугаар бот-онаалда үндүрүүн хүлөөп алыр дугайында чоннуң ниити хуралдары чер-черде эртип турар. Эткен чылдың бот-онаалда үндүрүүнүн акша-хөренгизин канчаар ажыглаанын Советтернин даргалары чонга тайылбырлап берип турар.

Бо чылын республиканың чоннуңдан бот-онаалда үндүрүү-биле 57000 рубль түүнүг акша кирер ужурлуг. Ол болза көдээнин бүгү бюджединин 6 хуузу болур. Ол акша-хөренги мурнуку чылдарда ышкаш база-ла көдээ чоннуң херектөөринге, оларның амыдырал-байдалын чаагайжыдарынга хереглеттинер.

Бот-онаалда үндүрүүнүн хемчөөли өвөөш (үүгле 2 рубль), оон кирген акша-хөренгини чон боду ажыглаар болганда ону үүгле киирер хуусаазында өвес, а харын хуусаа бетинде-даа чыып алырының бүгү аргалары бар. Ынчангаш ажыл-агый бүрүзү үндүрүгү ыяавыла төлөөр хуусаазын манавайн, чоннуң ниити хуралының шиитпири үнерге-ле ону дораан төлеп каан болур.

Көдээ чоннуң эки-туразын барымдаалап чыылдырар бот-онаалда үндүрүүн хуусаа бетинде болгаш чогуур үезинде төлөөр кылдыр чон ортузунга калбак тайылбыр ажылын чорудары өргежок чугула. Бот-онаалда үндүрүүн хуусаа бетинде чыылдырып, оон акша-хөренгизин чоннуң ниити хуралдарының шиитпирлерин ёзугаар чөп ажыглаары бистиң суурларывыстың ажыл-агыйын болгаш культуразын улам ынай бедидиринге, көдээ чоннуң өзүп орар негелделерин хандырарынга улуг дузаны чедирер.

В. ЦЫПКИН,
Тыва АССР-ниң Сан министерствозунуң улуг экономизи.

Малчыннарда

* * *

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Кызыл-Даг салбырында төрөөн 372 хойнуң хураганы четче алдынган.

Шанчыда 3 коданда аныяк шарыларны семиртири-биле үскен. Амгы үеде М. Ак-Ламанын коданында шарыларның ниити байдалы дыка эки. Ол бирги кварталда семис эттти күрүнеге дужаар.

М. ШОЖАЛ.

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң шээр малы оолдап өгелөөн. Ылаңгыя малчыннар Орбуй-оолда 160, Дастай-оолда 138, Аракчаада 95, Оолакта 110 хой оолдаан. Төрөөн хойларның чаш төлү шупту менди алдынган. Чаш мал немешкен коданнарда 100 тонна ажыг чымчак көк сиген болгаш сула чедиртинген.

С. ЛАСЮРЮН.

Колхозтарның отчёт-соңгулдалыг хуралдарындан

Курлавырларны четче ажыглаар

Улуг-Хем районнуң «Чодураа» көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери боттарының отчёт-соңгулдалыг хуралынга чыглып, колхоз баштаар чериниң болгаш ревизия комиссиязының ажыл-чорудулгазының дугайында колхоз даргазы эш Темир-оолдуң база ревизия комиссиязының даргазы эш Шактар-оолдуң отчёт илеткелдерин дыннаан чугаалашкан.

Партияның XXII съездизинин, СЭКП ТК-ның март Пленумунун шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, чеди чылдың дөртку чылының онаалдаларын чедиишкиниг күүседир дээш 1962 ажыл-агый чылында колхоз баштаар чери колхозчу ажыл-ишчилериниң күзениишкинерин мөөннеп, чамдык организакчы ажылды чорутканының түүнелинде колхоз чамдык чедиишкиннерни чедип алганын илеткелчи демдеглөөн. Күрүнеге эт, сүт, дүк болгаш тараа саларының чыл планнары чедиишкиниг күүсеттинген.

Ниитинин малының баш санын өстүрер, оон продуктулуун көвүдедир дээш ак-сеткилдиг ажылдап, эки көргүзүглерни чедип алган саанчылар Д. Сюрюнмаа, Д. Сендажы, Т. Сержинмаа, хойжулар Д. Дүгер, Д. Үзүй-оол, Т. Аратына, Д. Балдан-оол болгаш өске-даа ажыл-ишчилерниң аттарын отчёт илеткелге адаан.

Эткен ажыл-агый чылында колхоз күрүне мурнунга хүлөөлгелерин күүседип, 1961 чылга деңнөөрге чамдык чедиишкиннерни чедип алган болза-даа, колхоз баштаар чериниң ажылында улуг четпестерниң барын колхозчулар шыңгыы шүүгүмчүлеп, баштаар чериниң ажылындан тодаргай анализти үндүрген.

Хамыктың мурнунда колхоз баштаар чери, тускай өртемниглер чер ажылының культуразын көдүрериниче кошкак кичөөнгей салып келген. Тараа культураларының хөй кезиин чазын удур аңдарган черге тараан, суггарбаанындан, чемишчидилгелерни ажыглаваанындан планныг дүжүт күүсеттинмөөн. Тараа культураларының бир гектардан ортумак дүжүдү үүгле 7,7 центнер, оон иштинде чинге-тараанын үүгле 4,6 центнер болган. Чазын аңдарган черге тараан чочак-тарааны күзүн хол-биле ажаап алганының түннелинде оон бир гектардан дүжүдү үүгле 2,6 центнер болган. Картофельди, кукурузаны, чигир свёклазын база-ла чазын удур аңдарган курган черге тараан, чайгы үеде оларны багай ажаап, бок үнүштерге хөме алзып, олар-биле кошкак демисел чорутканының хараазы-биле картофельдин бир гектарындан үүгле 19 центнер дүжүттү, кукурузаның бир гектарындан-на 45,8 центнер ногаан массаны ажаап алган. 54 гектар чигир свёклазындан чаңгыс килограмм-даа дүжүт албаан болгаш ону бүрүнү-биле үндүр бижөөн. Ол ышкаш 45 гектар картофель болгаш 401 гектар кукуруза шөлүнге бок үнүштен өске чүү-даа үнмөөн, оларны база үндүр бижөөн.

Чер ажылының культуразын бедидиринге агротехниктиг хемчеглерни багай ажыглаанының түннелинде үнүш ажылының чамдык продукциязының бот-үнези 1961 чылда турганындан чиигөөр хааман чок харын улгаткан. Чижөө, бир центнер тарааның бот-үнези 1961 чылда 3 рубль 30 көпеек турган болза 1962 чылда 5 рубль 19 көпеек болган, бир центнер картофельдин бот-үнези 1961 чылда 5 рубль 20 көпеек турган болза, 1962 чылда 21 рубль 30 көпеек болган.

Колхозка күрүне актызы-биле быжыглаан тараа тарыыр чер районда өске ажыл-агыйлардаазынга бодаарга эн-не байлак үнүш-дүжүттүг чер, оон курлавырлары улуг. Ону колхоз ажыл-агыйжы ёзу-биле четче ажыглап шыдавайн турар. черни кыдыра аңдарып, үрезин чажарының нормазын кудуладып, тараанын чайгы ажаалдазын багай чорудуп турар, шаанда тараа, сиген шөлдери суггарып турган суггат бугалары шуут ажыглаттынмайн турар. Оон түннелинде суггарып ажыглап болур 800 ажыг гектар черден эткен чылын чаңгыс-даа гектарны суггарбаан.

Мал ажылын улам ынай хөгжүдер, ылаңгыя малдың уксаазын эки-жидер, малдың продуктулуун көвүдедир талазы-биле хемчеглерни колхоз баштаар чери, мал ажылының тускай өртемниглери аажок багай боттандырып турар. Мал аарыглары, малдың кызыраар чоруу-биле демисел кошкак. Колхоз эткен чылын малдың баш санын өстүрериниң планын хавандан өске малдарның чүүннериниң аайы-биле күүсеттпөөн. Өшкүлерниң баш саны 1961 чылга удур өзериндин түржүк 41 хуу кудулаан. Ниити малда төрүүр малдын бот-деңзизи аажок өвөөш. Төрүүр 100 баш малга онааштыр чаш төл камгалап алышкыны база өвөөш. Төрүүр 100 баш малга онааштыр колхоз эткен чылын үүгле 77 бызаа, 75 хураган, 57 анай камгалап алган.

Малдың кызыраар, ара-салыр чоруу хөй. Оон хараазы-биле 1962 чылда 36 бызаа, 1010 хураган, 195 анай чедир алдынмаан. Ол болза 28,1 муң рубльге деңнежир. Ол хире рубль-биле колхоз «ДТ-54» деп 25 тракторну садып ап болур турган. Малдың азырал, ажаалдазын баксыратканындан 854 баш мал, оон иштинде 30 ажыг бызаа өлген. Ол болза 43 тонна эткө азы 35,5 муң рубльге деңнежир. Мал ажылында үүгт-отчёт багай тургустунган. Ниитиниң малын чидирер, карак ажыттаар, чажырып-бузурар, орнаар-солуур фактыларны чамдык малчыннарның талазындан болдуруп турган. Мал ажылының хөгжүлдезинге мындыг четпестерни болдурганының түннелинде колхоз эткен чылын эт болгаш дүк бүдүрериниң планын күүсетпөөн. Малдың семиртилгезин эки организаставаана-биле колхоз биче деңзилиг, хөй санныг арган малды эт планынга дужааган.

1962 чылда ниитиниң мал ажылынга бөдүүн чемнер белеткөөрин колхоз баштаар чери аажок багай организастааны-биле сиген болгаш силос белеткөөринин планын колхоз күүсетпөөн. Сигени четче кестинмөөн черже Хендергеге чайлаан хөй малды эрте киирген. Сигенин кезип болур черлер ажыглаттынмайн ол хевөөр арткан. Белеткеттинген өвөөш сигенни кам чокка чарыгдааны-биле ам сиген өвөөжеп, чамдык черлерде төнүп турар. Күскү дүжүт ажаап алышкынының үезинде тараа шөлдеринге турган хөй саванны багай ажаап алганының, харын чамдыктарын ангыс андарарынга чылдак каккаш өртеткенинин түннелинде мал чемгерер болгаш мал адаанга чадар саван база төнүп турар. Силос база өвөөжөөн.

Ам арткан мал чемнери сигенни, саванны, силосту болгаш концентраттарны аажок кам чок чарыгдап, өдекке база харга борап турар. Мындыг чорук колхозтуң төп, Чыланныг, Хараган сүт-бараан фермаларында бар. Ылаңгыя Чыланныг сүт-бараан фермазы малга чиртип болур эки шынарлыг чинге-тараа саванын инектерге дөжөөн, өдекбиле кады кажаадан үндүр өжип турар.

Колхоз баштаар чериниң кежигүннери, тускай өртемниглер малчыннарның амыдырал-чуртталгазын өкижидериниче кошкак кичөөнгей салып келген. Оон түннелинде малчыннарның хөй кезии бичии, карангы, соок, плита, печкалар чок, изиг демирлиг, чамдыктарының шалазы чок бажыңнарда, Кара-Булуңда, Хендергеде чамдык малчыннар соок, самдар өглерде чурттап турар. Хараган, Чыланныг сүт-бараан фермаларында ажыл-ишчилер ырак малчыннарга бодаарга чүгөөр бажыңнарда чурттап турар болза-даа, ол фермаларда радио кииртинмөөн, чунар бажын, хлеб быжырар чер, кызыл булун чок.

Колхозтуң тудуг бригадазындан өске бригадалары, сүт-бараан фермалары күш-хүннерин кам чок чарыгдап турар. Оон хараазы-биле эткен чылын ниитизи-биле 60 муң ажыг күш-хүннери ажыр чарыгдаттынган. Колхозта административ-өргелел аппарады үрдүнген, оларның саны 62 кижи, оларның ажыл төлевириниге колхоз эткен чылын 60 муң ажыг күш-хүннерин санап берген.

Колхоз баштаар чериниң чамдык кежигүннери, оон даргазы эш Темир-оол колхозчу ажыл-ишчилер ортузунга организакчы ажылды кошкак чорудуп, олутпай, шүшпен ёзу-биле ажылдап келгенин санал берген колхозчулар шүүгүмчүлөөн. Колхозта күш-ажылдың сагылга-чуруму дыка кошкак. Ниитиниң ажылынга киржир хөөн чок, арагалаар, прогулдаар колхозчулар өвөөш өвес. 40 ажыг колхозчулар күш-хүннериниң доктаатынган минимумун күүсетпөөннер. Арагалаар, ажыл хүнүн үзер, ажылга харыысалга чок чорукту колхоз даргазы эш Темир-оол болгаш колхозтуң чамдык бригадирлери, ферма өргелекчилери хөй удаа болдуруп турган.

Колхозту организас-ажыл-агый талазы-биле улам ынай быжыглап, оон экономиказын көдүрүп, ук ажыл-агыйны мурнакчыларның деңнелинге чедиреринин курлавырлары болгаш аргалары бар. Ол курлавырларны болгаш аргаларны четче ажыглап, колхозчу ажыл-ишчилерни мобилизастап, оларның ортузунга организакчы ажылды хүн бүрү чорударын колхозчулар баштаар черден негөөн.

Колхоз баштаар чериниң даргазына Б. С. Кошкар-оолду соңгаан.

С. ЧАМЗРЫН,
бистиң тускай корр.

Днепропетровск область. «Украинаның бир шагы» дээш шимчөөшкин Марганецтиг Никополь бассейнинің бүдүрүлгелеринде калбаа-биле өгелөөн. Коммунистиг күш-ажылдың № 22 шахтазының дагжылары ол шимчөөшкинни деткип, алды шактарның дургузунда кылыр онаалганы беш шактарда кылыр деп шиитпирлөөннер.

Шахтаның мурнакчы бригадалары Украинаның алдарлыг дагжызы Иван Мостовойнуң саналдааны рудаларны эрыглап уштур чаа арганы чедиишкиниг шиигөөдип алган. Бузукчуларның ажылын ийи катап улгаттыргаш машиналарны доллур чүдүрүп, марганецтиг тывыжын бедиткеннер.

ЧУРУКТА (солагай талазыдан он талазынче) И. Мостовой, оон бригадазының бузукчулары М. Легкий биле И. Ковалев.

Фотозу А. Запараныы. СЭТА-ның фотохрониказы.

БӨГҮН ХАМААТЫ АГААР ФЛОДУНУҢ 40 ЧЫЛ ОЮ

АК-КӨК ДЕЛГЕМНЕРНИҢ КИЖИЛЕРИ

ОРУК АЙТЫКЧЫЗЫ ШОЛБАН

Аэрофлоттуң 40 чыл болган оюнга бистиң коллективтиң кежигүннери күш-ажылчы белектерлиг ужуражып турар. Агаар транспортунуң чыл планы ажыр күүсеттинген, январь айның планын база хуусаа бетинде күүсеткен бис. Ол дээрге коллективте сурагжаан мурнакчы ужудукчуларның, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының кызымаккай ажылының үре-түңнели-дир. Аэропорттуң коллективинде орук айтыкчызы шолбан деп ададып турар кижилерниң бирээзи Алексей Хунаевич Чимий-оол.

Ядыы араттың оглу Чимий-оол ышкаш кижилер революция мурнундагы Тывага эртем-билигни чедип ап, ужудукчу болу бээр аргазы чок турган. Коммунистиг партия, совет эрге-чагырга чоннуң мурнунда делгем оруктарны ажыдып берген. Кошкун тыва чоннуң муң-муң оолдары болгаш кыстары коммунизм дээш демисеядиг тайбың фронтузунга боттарының ёзулуг туруштарын тыпканнар. Оларның аразында ужудукчу Алексей Чимий-оол база бар.

1950 чылда ортумак школаны доосказ ол Хамааты ужар-чүүлдүң ужудукчулар школазынга өөренип кирген. Училищени чедиишкинниг доосказ Чимий-оол кан эзирни мунпкаш Төрээн Тыванга кылыйтыр ужудуп чедип келген. Оон бээр он чыл эрткен, а Алексей ам Кызылдың аэропортунуң эң дээре ужудукчуларының бирээзи, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы апарган.

Кандыг-даа даалганы алгаш ыяавыла күүседип, бодунуң тускай мергежилин болгаш ниити билиин бедидип, хөй чылдарда мөөнгеп алган байлак дуржулгазын эш-өөрүнге дамчыдып берип турар ужудукчу Алексей Чимий-оол бистиң коллектививистиң бедик хүндүткелин чаалап алган.

Бодунуң дузалакчызы, самолёттуң ийиги ужудукчузу комсомолчу Виктор Лухтанов-биле кады Алексей Хунаевич ам коллективте эң дээре көргүзүглерни чедип ап турар. Оларның план күүсетпейн барган айы чок. Күш-ажылчы бедик көргүзүглери-биле чергелештир Чимий-оол хөй-ниити даалгаларны идепкейлиг күүседип турар. Коллективте агитхуудустуң редактору хүлээлгезин коммунист Чимий-оол үлегерлиг күүседип турар. Ужудукчуларның найыралдыг коллективи Алексей Чимий-оолду Кызыл хоорай Совединиң депутадынга соңгаан. Чоннуң айбычызы хүлээлгезин ол төлептиг күүседип келген.

Л. МАКАРОВ,
аэропорттуң начальнигиниң оралакчызы.

Тергиннер

Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп ат дээш демисежип турар Кызылдың аэропортунда хүн бүрүнүң ажыл нормазын күүсетпейн турар кижи чок. Ол коллективке хамаарыштыр бир онзагай чүүл болза, чаа-чаа бедиктерге бүгү ниити көдүрлүүшкүн. Ужудукчулар-даа, авиатехниктер-даа коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузар дээш бүгү улустуң демиселинге боттарының болдунар-ла хөй салыышкыннарын киирер дээш чүткүлдүг ажылдап турарлар. Ол чорук ангы-аңгы экипажтар болгаш тус-тус кижилер аразынга социалистиг чарышты улам чидиглендирип турар. Чарыштың тиилекчилери чедип алган чедиишкиннерин улам быжыглап, бөгүн дүүнгүзүнден, даарта бөгүнгүзүндеи эки ажылдаар дээш чаа-чаа хүлээлгелерни ап турарлар.

Хамааты ужар чүүлдүң 40 чыл оюнга тураскааткан социалистиг чарышты аэропорттуң коллективинге калбарткан турган. Ол чарыштың түңнелдерин үндүрген. Ужудукчулар Ч. С. Чимит, А. П. Богданов, авиатехник В. Н. Худяшев олар чарыштың тиилекчилери болуп үнгеннер.

Чурукта: чарыштың тиилекчилери (солагай талазындан эгелеп) ужудукчулар А. П. Богданов, Ч. С. Чимит болгаш авиатехник В. Н. Худяшев.

Фото В. ЛУТКОВТУУ.

15 чылда

Авиатехник Виктор Константинович Кравцов хамааты ужар чүүлге он беш чыл дургузунда улаштыр ажылдап келген. Септекчи мотористен улуг авиатехникке чедир күш-ажылчы орукту ол эрткен. Амгы үеде В. Кравцов аэропорттуң улуг коллективинде калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилериниң бирээзи, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы болуп турар. Билиглер дээш чүткүлдүг, күш-ажылга кызымаккай чоруу-биле ол «АН-2», «ЛИ-2» самолёттарның нарын кезектерин беш салаалары ышкаш билир кылдыр өөренип алган, хөй чылдарда мөөнгеп алган байлак дуржулгазын эш-өөрлеринге, ыланғыя аныяк ужудукчуларга кузелдии-биле дамчыдып берип турар. Оон ужудуушкунга белеткээн самолёттары кандыг-даа бергелерге торулбас, ынчангаш ужудукчулар хоочун авиатехникти кеззеде хүндүлээрлер. Бо хүннерде, кажан бүгү чурт Хамааты ужар чүүлдүң 40 чыл болган оюн демдеглеп эрттирип турда, Виктор Константинович бедиткен чаа хүлээлгелерни алгаш улам күжениишкиннинг ажылдап турар.

А. ВЛАДИМИРОВ.

Коммунистиг ёзу-биле

Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп ат дээш демисежип турар Кызылдың аэропортунда шынаппла кайгамчык мурнакчы кижилер бар. Оларның дугайында чугааны Борис Дримбадан эгелеп көрейн.

Амыдыралга чүү болбас боор, хоорайлардан, суурлардан хайыы черде малчынның аалынга бир кижи хенертен аарый берип болур, ону дүрген-не эмнелгеге чедирери негеттинер болгай. Харын-даа ыраккы тайга ортузунга кандыг-бир таварылгадан геолог кижи бертинген дижик, база-ла дүрген эмнелгеге чедирер апаар. Шак ындыг дүвүренчиг медээ алдынары билек-ле самолёт агаарже көдүрүп үнгеш, бедик тайгаларның, калбак эзимнериң кыры-биле аарыг кижиже ужудуп чоруптар. Ол самолёттуң Борис Дримба боду ийикпе оон бөлүүнден бир ужудукчу башкарын бар чоруур. Күзүн азы чазын кургаг сиген ейүнде хеп-хенертен өрт өскүп үнер таварылгалар турар болгай. Ынчан база-ла Дримбаның командалап турар бөлүүнүң ужудукчулары өрт өжүрукчулери парашютистерни олуруп алгаш агаарже көдүрүп үнүптер. Оларның ажылы харысалгалыг, нарын, чамдыкта харын-даа берге. Чүге дээрге соңгаарлаттынмас хемчег алыр апарган таварылгада дүне-даа бол ужудуп чоруптар, самолёт хонарынга таарыштыр белеткевээн черлерге-даа барып ыяавыла хонар ужурга таваржыр болгай. Бедик мергежилдиг ужудукчу Борис Дримба бодунуң байлак дуржулгазын өөрүнге дамчыдып берип, оларны күш-ажылчы чедиишкиннерже сорук киирип турар, ону коллективте орук айтыкчызы деп дүрүм ёзугаар адап турар бис.

Коллективте хоочун ужудукчуларның бирээзи Ховалыг Хопуна ужар чүүл транспорту-биле чүк дажыглаарының планын эрткен чылын тонна-километр талазы-биле 108 хуу, самолёттуң бүдүрүкчүлүүн долу ажыглаарының планын 102 хуу күүседип, коллективке эң дээре көргүзүглерни чедип алган. Хопуланың экипажы-биле чаржып турар Юрий Савиновтуң экипажы база коммунистиг күш-ажылдың деп ат дээш демисешпишаан, чыл планын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен.

Амгы үеде көдээ ажыл-агыйга ужар чүүлдүң ужур-дузазы дыка улгадып турар. Колхозтарның болгаш совхозтарның шөлдеринге бедик дужүттү өстүрүп алырынга үнүш үргеддээр янзы-бүрү курттар болгаш шегилер дыка улуг хора чедирип турар. Оларны химиктиг арга-биле узуткап чок кылырының эң-не бедик бүдүрүкчүлүг аргазы—самолёттар-биле химикаттар чаштырары болур. Бо чугула ажылды арткен чылын Василий Мицюраның, Григорий Бологовтуң экипаждары бедик шынарлыг күүседип, ниитизи-биле 20 муң гектар тарылга шөлдеринге химикаттар чаштырганнар.

Аэропорттуң коллективинде социалистиг чарышты бедик деннелге организастап чорутканының түңнелинде ужудукчу бүрүү бодунга бедиткен хүлээлгени алгаш чедиишкиннинг күүседип турарлар. Ужудукчулар Куулар Канчыыр-оол, Алексей Чимий-оол, Анатолий Князев, Владимир Мельников, Валерий Шапран, Виталий Лесков, Николай Черных, Михаил Ткачев, Николай Лазарев болгаш өскелер-даа Хамааты ужар чүүлдүң 40 чыл болган оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражып турарлар. Коллектив кежигүннериниң шуптузунуң өзел-чүткүлү — коммунистиг ёзу-биле чурттап болгаш ажылдап өөренири. Ол сорулганы ужудукчулар чедиишкиннинг күүседип турарлар.

ужудукчу Ч. ЧИМИТ.

САННАР БОЛГАШ ФАКТЫЛАР

1923 чылда ажыттынган ССРЭ-ниң Хамааты Агаар Флодунуң бирги агаар оруунуң Москва — Нижний Новогород (амгы Горький) аразының узун дурту 420 километрге деп турган. Ам үеде Хамааты Агаар Флодунуң агаар оруунуң узуну 400.000 км ажып турар. ХАФ-тың самолёттары даштыкы 30 чурттарже доктаамал ужуп турар.

* * *

Аэрофлот чеди чыл планының 4 чылдарының пассажирлер сөөртүү планын 107 хуу күүсеткен. 1962 чылда авиатранспорт-биле 27.000.000 пассажирлерни дажыглаан. Чамдык хүннерде агаар оруу-биле 100.000 ажыг пассажирлер ужуп турар. 1961 чылда самолёттар-биле далай болгаш хем транспорттарын катай алганындан-даа хөй пассажирлерни дажыглаан. 1940 чылга бодаарга самолёттар-биле чүк дажыглаары 15 катап өскен. 1962 чылда агаар-биле 200.000 тонна почтаны дажыглаан.

* * *

Көдээ болгаш ыяш ажыл-агыйларынга авиахимиктиг ажылдарны ССРЭ-ге 1925 чылдан эгелеп боттандырып турар. Самолёттар болгаш вертолёттар көдээ ажыл-агый үнүштериниң болгаш арга-арыгның үргедекчилеринге, аарыгларынга удур демиселди чорудуп, үнүштерни химиктиг чемишчидилгелер-биле чемгерерин, бок үнүштерни узуткаарын база боттандырып турар.

* * *

Хамааты Агаар Флодунуң агаар оруунуң узунунуң болгаш чүк сөөртүлгезиниң темпизиниң өзүлдезиниң талазы-биле, көдээ ажыл-агый болгаш ыяш ажыл-агыйынга авиахимиктиг ажылдар чорудар хемчээлиниң, ол ышкаш чонга санитар авиациязының чедирип турар халас медицина дузаламчызының талазы-биле Совет Эвилели делегейде бирги черни ээлеп турар.

* * *

Хамааты Агаар Флодунуң самолёттар парыгы баштайгы үеде делегейниң бирги болгаш хамааты дайыннарының соонда артып калган даштыкы самолёттарны эдилеп турган болгаш 1935 чылдан совет самолёттарны ажыглап эгелээн. Ам үеде агаар оруунда хөй олуттуг, дүрген ужар газтурбинниг авиашимчедикчилербиле ажылдаар пассажирлер самолёттарын ажыглап турар. Оларның аразында делегейде эң улуг лайнер — «ТУ-114» бар. Ол самолёт хары угда 220 пассажирлерни дажыглаар аргалыг. Ындыг самолёттар чоокта чаа Москва—Гавана аразынга орук ара хонмайн ужар рейстерни эгелээн. (СЭТА).

Алексей Буянович Ензак Тыванның хоочун ужудукчуларының бирээзи. Тожунуң Сыстыг-Хемге-даа, Барыын-Хемчиктиң Кара-Хөлге-даа, Өөрүнүң Хандагайтыга-даа, республиканың ыраккы булуңнарынга оон ужудуп четпээн чери барык чок. Бодунуң дузалакчызы, ийиги ужудукчу Евгений Шпагин-биле кады Ензак коллективте калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп, хүн бүрүде он-он пассажирлерни чедирип, планныг онаалгаларын доктаамал ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: Алексей Буянович Ензак болгаш ийиги ужудукчу Евгений Шпагин олар ээлчеглиг ужудуушкун мурнуу чарында.

Фото С. Феоктистовтуу.

Ооң ажылы база чугула

Соок үеде чорукка чораан кижи чылыг, чырык, ишти арыг бажынга кирип келгеш дыка өөрүүр болгай. Бир эвес сидер Зинаида Федоровнаның аштакчылап ажылдап турары самолёттарга кирип келир болзунарза база ындыг таарымчалыг байдалды көөр силер. З. Ф. Попованың ажылы баштай көрген кижиге ындыг-ла чугула эвес ышкаш сагындырар, ынчалза-даа самолёттар иштинге пассажирлерге таарымчалыг байдалды тургузары чугула, ол ажылга ынакшыл, дуржулга херек болгай. Ынчангаш пассажирлер-даа, ужудукчулар-даа Зинаида Федоровнага кижилер дугайында сагыш човаашкыны дээш өөрүп четтиргенин илередип турары чөптүг.

З. Ф. Попова Кызыл аэропортунда аштакчы болуп ийи чыл ажылдап турар. Ол коллективте мурнакчы ажылдакчыларның бирээзи.

В. ХУДЯШЕВ.

Кызылдың аэропортунда «ЛИ-2» самолёттуң экипажынга чоокта чаа коммунистиг күш-ажылдың деп бедик атты тывыскан.

Ол самолёттуң ужудукчулары Тыванның бедик тайгалар ажылдыр ужудар нарын агаар оруунга чаъс-боранныгда-даа, хат-шуурганныгда-даа торулбайн даалгазын чогуур ей-шаанда график ёзугаар күүседип, күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар.

Чурукта: Коммунистиг күш-ажылдың экипажы, «ЛИ-2» самолёттуң ужудукчулары, (солагай талазындан эгелеп) Д. Ф. Сандрухин, П. Н. Поляков, А. А. Лукьянов болгаш А. Т. Машкин ээлчеглиг ужудуушкунуң маршрудун чугаалажып турлар.

Фото С. Феоктистовтуу.

Коллективтиң чоргааралы

Ийиги класска өөренип тургаш бистиң кожавыс, агроном Василий Ананьевич Беспутиннин ужудукчулар дугайында чугааларын ханмас сонуургал-биле дыңнап чораан мен. Ужудукчу болуруң кым кузевес боор. Чаңгыс классчы эжим, Василий Ананьевичиниң оглу Гена-биле ужудукчулар болурун дыка-ла күзеп, саазындан самолёттчугаштар кылып алгаш, оларны ужудуп, моторлар даажы өттүнер дээш боостааларывыс тунгуже дыргырадып тура хүнээр бис. Чамдыкта мээн чогаадып каан шулукчугежимни-даа чарыштыра берген турар бис.

Самолёттун кезектерин
Саазынга шыйып чуруп,
Шуугайдан хүртүлерни
Шуут-ла ойташ кылып аар бис.

Оон бээр хөй чылдыр эрткен. Бичии чораан чылдарымның дөстүнмес күзелдерин сактып, кышкы соок эртен аэропортче базып ор мен.

Дөртен беш градус соок дызырткайнып турзажок, аэропортта ажыл хүнү шагда-ла эгелээн. Республиканың ырак, чоок районнарынче баар дээн пассажирлер хөлзеп, чалгынныг машиналарның күчүлүг моторлары кулактарны уюктадыр диңмиреп турду.

Сезен ажыг харлыг, хой кежи негей тоннуг кырган Мөнгүн-Тайгаже ужар самолёт белен бе дээш соңгаже көрнү бээри билек:—Донгак Шойдакович кайнаар баарынар ол—деп айтырыг-биле, олче кышкы хептиг ужудукчу хүлүмзүрүп базып келди.

— Экии, Чили Санчиевич? Бөгүн кайнаар ужудар силер?

— Мөнгүн-Тайгаже.

— Мен-даа амырадым — дээш, кырган чиигедир улуг тыңды. Ужудукчу кырган-биле таакпылашкаш, шагынче көргеш: «Белеткенип турайын»—деп чугаалааш үнүп чорүй барды...

— Дыка-ла хөй чылдарда чонга бараан болуп келген кижи аа бо, оон могаг-шылаг чогунга мөгейбес кижи ховар — деп, Донгак Шойдакович чугаалааш, орукче белеткенип эгеледи. Ооң-биле кады хөлзеп эгелээн ооларның бирээзи:

— Хоочун ужудукчу-дур — деп, ооң чугаазынга улашты.

Ол ужудукчу Хамааты Аэрофлодунун ветераны, Тыванын хоочун ужудукчуларының бирээзи Чили Санчиевич Чимит дээрзин сөөлүнде билген мен.

Ам Чили Санчиевич дөртен тос харлыг. Ынчалзажок ону баштай көрген кижи анаа дөртен харны черле бербес. Оон эртип келген чурталгазын хандыр бодап олурарга, өске үениң чурумалдары каракка көстүп келир. 1914 чыл. Бирги делегей дайынының эгелээн чылы ол. Ол үеде Тывага даштыкы болгаш чурт иштиниң дарлакчыларының каржы, дерзин дарлалының изиг түлүк үези. Ол дошкун чылда ядыы хөлечик араттың өг-бүлезинге төрүттүнген Чили Чимит чону-биле кады шыдаттынмас түрегделди көрүп, хөй бергелерни эртип, күш-ажылчы чурталганың улуг школазын эрткен.

Тыва Арат Республиканың шерииннге албан эрттирген чылдары Чимиттиң чурталгазынга чугула болуушкун болуп арткан. Ол чылдарда Чимит шериг албанынга дадыып, орус дылга өөренип, чуртта болгаш даштыкыда чүү болуп турарын эки сайгарып билир апарган.

Шеригден халашкан соонда Чили Чимит төрээн сумузунга чаа кижи, чолаачы болуп чедип келген. Ол чолаачы болуп ажылдап тура оруктранспорт техникумун доозуп алгаш, Тываның ховуларын кежилдир кылып турган машина орукторының тудуунга техник болуп ажылдап, чаа чурталганы тургузары дээш бүгү чоннуң демниг күш-ажылынга идепкейлиг киржип турган.

Ол чылдарда-ла Чимитти ак-көк дээрде кылыйткан чалгынныг машиналарның башкарыкчызы болур дээн күзел дүвүредип, хүн эрткен тулум улам-на өөстүндүрбейн чораан. Ол алдарлыг совет ужудукчулар Чкаловтун, Байдуковтун, Беляковтун дугайында номнарны номчуп, оларның эрес-дидим, маадырлыг ужудуушкуннарынга чоргаарланып чораан.

1943 чыл. Ол чылды Чимит кажан-даа утпас. Чүге дээрге ол чылын Чимит ужар чүүл школазын доосказ, ужар чүүлге бараан болурунга бүгү чурталгазын бээр деп шуут шиитпирлеп алган. Оон бээр эрткен чылларда Тываның дээринге ужутпушаан, ужудукчу Чимиттин барбаан, четпээн чери ховар. Ол талазы-биле Чимит ниити 8800 шактарны азы бир чыл ажыг үеде агаарга ужудуп, бүдүн чартык миллион километрлерни ужудуп эрткен.

Ужудукчунуң ажылы харыысалгалыг болгаш янзы-бүрү. Оон ажылы чүгле кижилер, почта, бараннар чедирери-биле кызыгаарлаттынмас.

Чайның ортаа айында тайгалар кара ногаан өң кирип, колхозчу шөлдерге чаагай тараалар хөлбеннеир чалгып турар апаар. Шак ол өйде тайганың хөлегелиг оруктарынга кылаштап, куштарның ындынныг аллгаларын дыңнап, кижини сергедип келир арыг үнүштериниң хандылыг чыды долган агаарны тыныр чоруунга азы чаагай тарааже курлак чедир маңнап кире бергеш, оон дээрниң кыдыынче чаптып чорүй барган делгемнеринче көрүп, кошкак сырынга тараа сыптарының шиилээжин дыңнап тураргa экизин кандыг дээр, башка эки бодалдар чалгаар-ла төрүттүнүп, чаа-чаа сорук-күзелдерже кижиниң сеткил-сагыжын хайыктырып келир. Кижи бүрүү ындыг аас-кежиин үрээрин күзевес-ле болгай. А ону үнүштер үргедээр хоралакчы курттар үреп турар. Ындыг курттар соон эгелей бээрге ыяш чөвүрээзиниң иштинче үттеп кире бергеш, анаа кыштааш, чылый бээри билек союп үнгүлеп келгеш, өзүп нептереп турар. Олар көвүдээн чериңге будун-будун та черлериниң ыяжын кургады чип каантарлар. Ындыг арыгны көөргe өртенген ары,-биле дөмей болур. Олардан ангыда колхозчу шөлдерде хөй санныг хөөкчилер, курттар база ындыг хоралакчылар. Арга-эзиниң болгаш ховуш шөлдериниң хоралакчылары-биле демиселге чаа химиктиг арганы калбаа-биле ажыглаары нептерээн. Бо чугула ажылга ужар чүүл кол рольду ойнап турар.

Эрткен чылдың чайынында Чили Санчиевич Бии-Хем, Улуг-Хем районнарның тайгаларынга, тараалан ховуларынга хоралакчы курттар болгаш хөөкчилер чок кылыр белүктү баштап, ыяска үениң дургузунда чөөрби муң гектар черге оларны хораннаан.

Бир эвес 1914 чылда кым-бир кижи көшкүн араттың өөнге келгеш, кавайда бичии Чилини чассыдып, Чили ужудукчу болур дээн болза, кым-даа бүгүревес ийик. Чилинин ачазы ядыы арат эки төөл чугаалааны дээш ол кижиге өөрүүр ийик, а авазы ыштыг кара өгден өске чүвени чурталгазынга көрбөөн болгаш «чок, мээн оглум кадарчы болур» деп бүдүү тейлеп орар ийик. Ынчалза-даа төөгү өскээр чалаган. Чили үш харлыг турда «Авроранын» даштаашкыннары ырак Тывага диңмиреп келген. Улуг орус улус акыдынмалышкы холун тыва чонга сунган. Араттың оглу самолёттуң башкарын, Төрээн чуртунуң делгемнериниң кыры-биле ужудуп, төрээн хеминин эриинде кажан бир шагда төрүттүнгеи, ойнап өскен аалы турган черже чалгыннары-биле чайып ужуп эртип турар.

Ам Чили Санчиевич «АН-2» самолёттуң башкарын, даглар аразында чаштының чыдар ырак суурларже кижилерни, почтаны, бараннарны, бедик даглыг районнарже геологтарны чедирип, аныяк ужудукчуларга хөй чылдарда чыгдынган байлак дуржулгазын харам чокка дамчыдып берип, оларны чонунга төлептиг бараан болурунга өөредип турар. Ындыг ёзулуг совет кижиге, шынчы коммунистке, чонунга оон шынчы бараан болуушкуну дээш кым-сагыш-сеткилиниң ханызындан өөрүвес болгаш чоргаарланмас боор.

Төрээн чурттун хоорай, суурун
Дөгерезин эргип кезип,
Улус чонга бараан болур
Ужудуунду уламчыла.

А. ДАРЖАА.

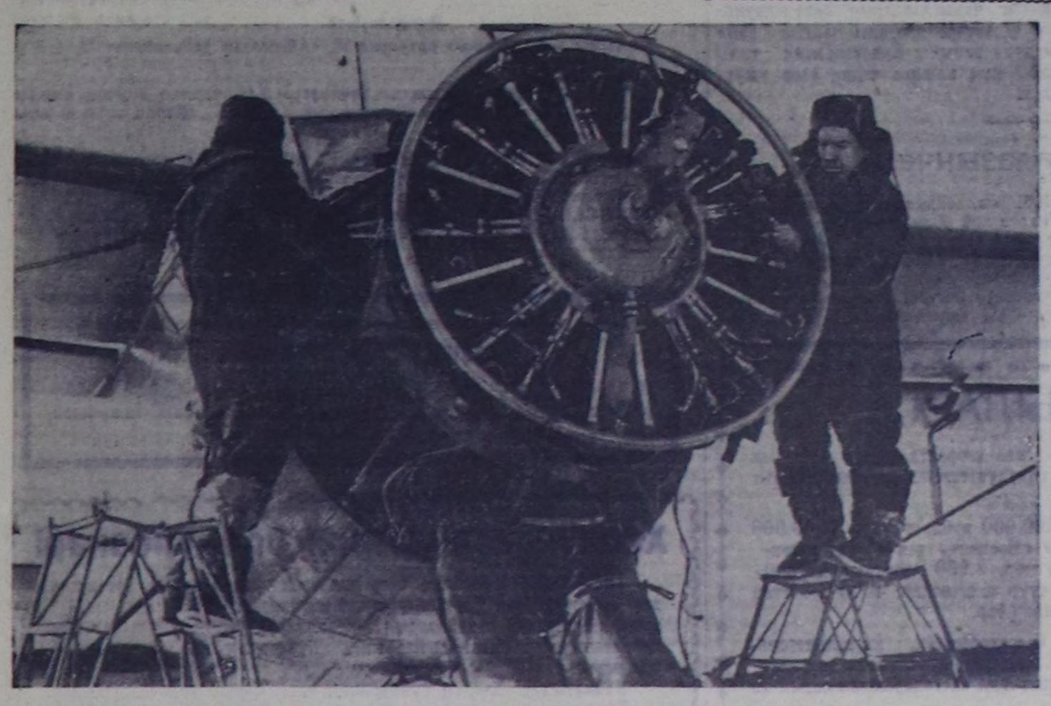

Авиатехниктер, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары Ибрагим Наруллин болгаш Владимир Рогалев оларны ужудукчулар «кезер эмчилер» деп шолалап адап турар. Ол черле шын. Янзы-бүрү маркалыг самолёттарның моторларының кезектерин болгаш агрегаттарын солуур, электрилиг кезектерин чаартыр техниктиг нарын ажылды олар иелээн күүседип келгеннер. Тускай мергежилинге кайгамчык мастержээн хоочун авиатехниктерниң күүсеткен ажылдары кеззеде эң эки шынарлыг болуп турар. Моторларның элеп үрелир дей берген кезектерин график ёзугаар ей-шаанда чаартып турган олар самолёттарның ажыглалының хуусааларын узадып, оон-биле муң-муң рубль камналганы алыр аргаңы берип келгеннер.

Чурукта: «кезер эмчилер» ажылдап кирипкен. И. Наруллин болгаш В. Рогалев олар «АН-2» самолёттуң моторунуң эргижирээн кезектерин солуп турлар.

Фото С. Феоктистовтуу.

АКЫ-ДУҢМА СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА

МАР

Ол совет кижилерге эн-не турасказалдыг хүн турган. Коммунизмни тургузарының улуг программазын хүлээп алыры-биле чурттун эн дээре кижилери 1961 чылдың октябрь 17-де Кремльдиң съездилер Ордузунга чыглып келген. Ол хүн Москвадан ыракта, Моол Арат Республикада бичии хемчигештиң — Шарынгольдун эриинге база кайгамчыктыг болуушкун болган: долгандыр даглар бүзээлээн оргулашка шахтёрларның чаа хоорайын тудуп эгелээн.

Баштай дыка берге турган. Далай деннелинден мун метр бедик черге соогу-даа кончуг, термометр үргүлүү 40 градусту көргүзүп турар. Соокка чамдык механизмнер бедин ажылдавастай бээр, а шойдан кылган херектелдер буступ каар турза-даа, кижилерге соок коргунчуг эвес, олар ажылды уламчылап турганнар. Кижилер чер бажыннарга чурттап, Шарынгольдун доъжун зилдирип суг-биле хандыртынып турган.

— Ийет, Шарынгольга баштайгы кышты берге байдалдарга эрттирген бис — деп, моол өөнүктерниң шахтёрлар хоорайы тударына дузалажып турган совет специалистерниң улуттукчузу Василий Петрович Спасов чугаалаан.

Ам байдал сыр өске, таарымчалыг байдалда ажылдап турар бис. 1963 чылда шахтёрлар хоорайының бирги әөлчәән ажыглалга киирер бис. 12 мун дөрбелчин метр чурттал-га шөлүнден аңгыда клуб, школа, әмнелге, хеп чуур чер, өрт депозу, хлеб быжыр чер, электростанция, суг дамчыдылгазы болгаш өске-даа черлер ажыглалга кирген турар.

Кудумчуже үнүп келдивис. Контора бажыңы тудугжуларның чуртап эгелей бергени чаңгыс аай хөй бажыңнарның бирээзинде болду. Дараазында кудумчуга келгеш, чаа туттунуп турар бажыңны сонуургай бердивис. «Бо болза одалга бажыңы-дыр, ону «чылыг комбинады» дижир апарган бис, ам 50 градус соок турар-болза-даа доңмас бис» деп Василий Петрович тайылбырлады.

Дараазында бажыңга келдивис. Соокка арны доңгаш кызын калган, чолдак тоннуг кижи бисти уткуп келди. Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң Делгелгезинде долгандыр көөр кинопанораманың тудуунга ажылдап турган, ам бодунуң байлак дуржулгазын моол өөнүктерге дамчыдып берип турар, москвачы Александр Николаевич Быков олдур. Ол, бызаңчыларның инструктору болуп, монтажчылар бригадазын белеткеп турар. Александр Николаевич Шарынгольга эн-не баштай келгеннериң бирээзи. Бодунуң өөреникчилерин хөлчок мактаар кижи болду.

— Боттарынар бүзүреп көрүнердаан, мээн өөреникчилеримнің барык шуптузу ажылдап турар апарган. Фундамент салып турар дуу оолду — Борону көрүнер. Ол ам дашчы болгаш бызаңчы мергежилдерни шиңгәдип апкан. Бүдүн чартык чыл мурнунда ол Улан-Баторнуң барын талазында Ахранхай аймакка кадарчы турган деп, Быков чугаалады.

И. Л. Солодуха-биле хлеб быжыр бажыңның тудуунуң чанынга таныштывыс. Бедип үне берген манзылар кырындан дүжүп келгеш киживис чымчак украин дыл-биле чугаалады: «Солодуха — Донбасстан келген тудугжу кижи мен ийин».

Иван Лаврентьевич 18 чыл иштинде дашчылап ажылдап келген. Ол бодунуң чугула профессиязынга хөй-хөй донбассчыларны өөреткен, ам МАР-га тудугжу кадрларны белеткеп турар.

Шарынгольдуң шахтёрлар хоорайының тудуунда ажылдап турар совет специалистерниң найыралдыг коллективи улуг энтузиазм-биле ажылдап турарлар. Совет инструкторлар 35 электриктерни, он-он бызаңчыларны, столярларны, чолаачыларны, дашчыларны өөреткен. Чыл дургузунда олар тудугнуң янзы-бүрү мергежилдеринге 300 ажыг кижини өөреткен. Ам ажылдап турар бызаңчыларның болгаш столярларның бөлүктеринде 140 кижи хаара туттунган. Моолга чаа амыдыралды тургузар, ол амыдыралды тургузар кардларны белеткээринге дузалаар талазы-биле боттарының интернационалчы хүлээлгезин совет специалистер ынчаар күүседип турарлар.

ВДР

Москвага 15—20 градус соок болуп турда, мында — социалистиг лагерьнің төөн талаккы кызыгаарында ыыштар ногаарарып, роза чечектер хөглүү-биле үнүп чыдар. Ханойда частың эгелээни ол.

Январьның 24-тен 25-че дүнезинде Ханой болгаш өске-даа хоорайларга, база Вьетнам Демократтыг Республиканың бүгү суурларына байырлалдың оттары чайнай бээр, оон соонда улуг частыышкынар даажы дег хөглүг шимээн болур. Ол чуртка частың эгелээнин ынчаар чарлап, байырлаар чүве-дир.

Вьетнам улус боттарының беш чыл планының үшкү чазын Сонгу Вьетнамга социалистиг ниитилелди тургузар талазы-биле партия болгаш чазактың салган сорулгаларын күүседиринге улуг чедиишкиннер-биле ужурашкан. Үлетпүр бүдүрүлгези 1961 чылга дөннээрге 30 хуу өскен, эрткен чылын үлетпүрүнү 50 бүдүрүлгелерин ажыглалга киирген, оларның аразында Сонгу Вьетнамның химия үлетпүрүнүң чоргааралы — Совет Эвилелиниң дузаламчызы биле туткан Ламтхаонуң суперфосфат заводу бар.

КУР

Сычуань можуну Кыдаттың азыракчызы деп адап турар. Ол черле чөптүг: ол черде чылыг-даа, чырыкдаа хөй, хөрзүн-даа эки. Ынчангаш чыл дургузунда аңаа тараа болгаш бобы культураларының ийи — үш дүжүдүн ап болур. Терең суглуг Миньцзян хемде 2200 чыл мурнунда туткан суггарылга бугазы ол шөлдерни суггарар арганы берип турар.

Бо хүннерде Сычуань можуда 30 миллион му (15 му 1 гектарга ден) черни суггарып, ажыглап турар. Сычуань можуда 1100 тракторлар болгаш өске-даа машиналар ажылдап турар. Сычуань — Францияның девискээринден улуг черде чаптылган. Ында нефть, коргулчун болгаш өске-даа казар байлактар бар. Ынчалза-даа сөөлгү үеге чедир-ле Сычуаньдан чурттун төп районнарынче чоруурда чүгле самолёт-биле баар турган. Кадыр-берт даглар орук кылырына шаптыктап турган. Ол берге база ажып эртинген. Кыдаттың бүгү улустарының күженишкинибиле Сычуаньның кадыр-берт дагларында орукту кылган. Ону кылырына 100 000 ажыг тудугжулар киришкен, тудугжулар чүгле Баоцзи — Чэнду аразында 670 км орукка 304 туннелди, 997 көвүрүглерни болгаш 65 миллион чер болгаш хая ажылдарын күүсеткен. Чаа орук Сычуаньның бойдус байлаан чөп ажыглаар арганы тургускан.

КУДР

КУДР-нуң эртемнер Академиязының төөгү институдунуң эртем ажылдакчылары чоокку үеде дөрт томнуг «Төөгү словарын» үндүрер. Бо словарьга бүгү төөгүлүг болуушкуннарны, аттарны, пунктуларны болгаш терминнерни, тодаргайлаарга баштайгы амыдырал ниитилелинден 1945 чылда Кореяны хосталанынга чедир үениң дургузунда болган төөгүлүг үүлдерни киирер. Оон аңгыда Чөөн, Барыын чүктериң төөгүзүнге хамаарылгалыг үүлдерни ол словарьга база киирер.

Словарьның баштайгы үш томунга 10 мун аттар болгаш терминнер кирер. Дөртү том капсырылгалар болгаш тайылбырдан тургустунар.

Авторлар коллективи «Үш ханнаашкының төөгүзү», «Үш ханнаашкының төөгүлүг бижимелдери», «Ли династиязының дугайында шын билиг» дээн чижектиг классиктиг ажылдардан элээн каш мун төөгүлүг терминнерни ушта бижип алган. 30-ги чылдарда көрей улустуң японнарга удур дайынының талазы-биле байлак материал чыгдының турар.

«Төөгү словарының» бирги тому марттың төнчүзүнде, а бүгү дөрт томнар чылдың төнчүзүнде парлаттынган турар.

ЮГОСЛАВИЯ

Бо чылын Югославия бодунга улустар аразының 14 ярмаркаларын болгаш делгелгелерин эрттирер. Загребке эртер часкы болгаш күскү ярмарка оларның эн-не улуу болур. Нови-Сад хоорайга көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң продукциязын, Белградка — чаа техниканы делгээн турар. Любляныга «Амгы үениң электрониказы» деп делгелгени, а Лесковацке — «Пөс-таавы болгаш пөс-таавы бүдүрер машиналар» деп делгелгени ажыдар бодап турар.

Югославияның организастап турары улустар аразының ярмаркаларының болгаш делгелгелериниң хөй нуруузунга Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар киржирлер.

ПОЛЬША

Польшаның аар үлетпүрүнде эртем-техника болгаш экономика информацияларының талазы-биле төптерни тургузуп турар. Ындыг төптерни 180 заводтарда болгаш фабрикаларда тургускан. Ол чорук үлетпүр бүдүрүлгелеринге техниктиг депшилгени нептередир дээш калбарган демиселге улуг рольду ойнап турар. Польшаның аар үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринде «информастыг дыңнадыг», «техниктиг документацияның допчулалы», «Экспресс-информация» дээн чижектиг түскай дыңнадыгларны парлап үндүрүп турар апарган. Ол дыңнадыгларга эртем-техниктиг болгаш экономика информацияларның талазы-биле төптернин ажылын чырыдып, техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин пропагандалап турар.

Бо материалдарны СЭТА-ның корреспондентилери Г. ГАВРИЛЕНКО, А. СИЛАНИН, Ю. ГАВРИЛОВ, Л. НОСЫРЕВ, Г. КИСЕЛЕВ олар белеткээннер.

Чеди социалистиг күрүнелерниң: Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румынияның, Совет Эвилелиниң болгаш ЧССР-ниң каттышкан энергетиктиг системаларының Төп диспетчер башкарылгазы Чехословак Социалистиг Республиканың найысылалы — Прагада чыл эгезинде ажылдап эгелээн. Чурт бүрүзү ол Төп диспетчер башкарылгага ажылдаар бодунуң түскай эртемниглерин болгаш төлээлекчилерин чоруткан.

ЧУРУКТА: Төп диспетчер пунктуда Лубош Розгон, Иозеф Чтверачёк, Мирослав Цейпек олар дерилгени хынап турлар.

ФОТО ЧТК-СЭТА-ныы.

Даштыкы парлалганың допчулалы

Социалистиг чуттар-биле садыг харылзаларын хөгжүдериниң айтырыы даштыкы чуттарның дыка хөй солуннарының арыннарынга көскү черни февраль 6-да өөлүп. Японсовет садыг керээзинге ат салган дугайында дыңнадыглар бүгү япон парлалганың кол темазы болуп турар. «Майнити» биле «Иомиури» солуннар Совет Эвилели-биле садыг харылзааларының дугайын мурнуку үүлдериге бижип, чаа садыг харылзаазынга байыр чедирип турар.

Англия биле Совет Эвилелиниң аразынга экономиктиг харылзааларны калбартып болурунуң дугайында айтырыгны Лондоннуң «Дейли экспресс» болгаш өске-даа англи солуннар бижип турар.

Канадага америк ядролуг чепсекти сыгаар дээш АКШ-тын шудургу оралдажыышкынының чылдагаанында Канадада болдунган чазак кризизин солуннарның хөй нуруузу демдеглеп турар. Канада биле АКШ-тың аразында маргылдаанын шуут түннелинден хамаарылга чокка АКШ чаңгыс-ла үүлүү: вашингтон администрация бодунун эвилелчилерин калчаалыг ёзу-биле көрүп турары чигзиниг чок дээрзин Польшаның «Жице Варшавы» солуну демдеглээн. Даштыкы политиканың айтырыгларына черле улуг тускайлан болур чорукту илергейлээн Канада чазакты солуурунга АКШ-тың күрүне департаментизи сонуургалдыг.

«Вашингтон пост» солуннуң «Дифенбейкериң чазаа бадылатпаан» деп эгелиг үүлүнге бижээн болза, президент Кеннеди Канадада кризистин хөгжүлдезин сокчаал чокка хайгаарап турар.

Болгар парлалга Көдээ ажылагый эртемнериниң академиязының чыл отчёттуг хуралының ажылын калбаа-биле чырыдып турар. Ол хуралга БКП ТК-зының бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Тодор Живков көдээ ажыл-агый талазы-биле болгар эртемденнерниң сорулгаларының дугайын чугаалаан.

Азияның болгаш Африканың улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының Мошиде (Танганьика) конференциязының дугайында дыңнадыгларны Делиниң солуннары онзалап айтып турар. Чамдык штаттарга чаа үндүрүглерни чорудар деп турар дугайы Индияның найысылалының эртенги солуннарының темазы болуп турар. Индий парламентиниң бюджет дугайын чугаалажып көөр сессиязы удавас ажыттынар болгаш аңаа үндүрүг дугайында айтырыгны өөренип көөр.

Француз парлалганың кичээнгейинин төвүнде иштики айтырыг тургустунган. Агаар-бойдустуң аңаа эвес соок байдалының чонга болгаш экономикага чедирген улуг уржуктарының дугайында дыка хөй үүлдерни солуннар бижип турар. Хөрөнгиттен кижилериң дыңнангыр үнү «Эко» солуннун демдеглеп турары болза, соок тудугну, ылангыя чурттарга тудуун моондактаан, ногаларның өртээ аартаан болгаш олар улам ховартап турар, хөмүр даш мырыңай чедишпестээн. «Ниити рыноктуң» монополияларынга ажыктыг кылдыр хөмүр даш үлетпүрүн кызырарынче угландырган угланыышкынының уржуунда ам чуртта одаар үүлдүн чедишпейн турарының мырыңай чидигленгени дээш «Юманите» солун чазакты буруудадып турар.

Боннуң камгалал министри турган Штраусту халаанын айыткан «афере фибаг» дээр чүвениң дугайында документилерниң бундестагтың бажыңынга ис чок читкен дугайында элдептиг дыңнадыгларны болгаш корреспонденцияларны Боннуң солуннарының хөй нуруузу бирги арыннарынга эн көскү черлеринге парлап турар. «Франкбуртер Рундшау» солуннун үүлүнүн эгезинде «Штраус дугайында документилер читкен» деп бижээн. Бүгү солуннарның демдеглээни-биле алырга, истелге полициязы бо херектин талазы-биле истелгени ам бо үеде чорудуп турар.

Февраль 6. (СЭТА).

Идепкейлиг садыглажылга дээш

ТОКИО. (СЭТА). Узун хуусаалыг чаа совет-япон садыг дугуржулгазын чарганы-биле холбаштыр Киодо Цусин агентилелдиң экономика талазы-биле хайгаарактыызының демдеглээни: «Найыралдың үндезини болур садыгның ийи чуттарның аразында көвүдеп турарынга өөрүп тур бис».

Японияның эн улуг солуннарының бирээзи «Майнитинин» редакция үүлүнде демдеглээни болза: «Дугуржулганы чарганы-биле Японияның болгаш ССРЭ-ниң аразында садыгны хөгжүдеринге үндезинниң тургустунганы өөрүнчүг-дүр».

Үстүнде чугаалаан үүл чаа дугуржулгага чаңгыс эп-сеткил-биле байыр чедирип турар бүгү япон парлалганын ниити күзели болуру чигзиниг чок.

Япон-совет садыгны калбартырынга хөй аргаларны ам-даа ажыглавайн турар дээрзин япон солуннар болгаш радио моон-биле кады демдеглеп турар. АКШ-тың болгаш НАТО-нуң өске-даа чуттарының ыйыышкынынга дүжүп берип, сөөлгү үеде Японияның эрге-ажыктарынга когарал кылдыр базымнарны баш удур ап, социалистиг чуттар-биле Японияның садыын хөгжүдеринге дузалавайн турар япон чазакты парлалга шүгүмчүлеп турар.

«Иомиури» деп салдарлыг буржуаз солуннуң редакция үүлүнге бижип турары болза, Япония «хостуг делегейниң» чуттуунуң туруштарынга артпышаан тура «коммунистиг чуттар-биле садыгта хамаарышпас угланыышкынны» чорудар дээрзин премьер-министр Икэда парламентиге медеглээн. Ынчалза-даа ол политикага чазактың шынчы болуп турары оон хөделиишкиннериндe көзүлбейн турар-дыр. Мырыңай чоокта чаа чазак улуг хемчээлдиг хоорзаларны Россияга садыын болбас деп үлетпүр эзлериге саналдаан болгай дээрзин ол солун сагындырган. Венгрияның болгаш Болгарияның садыг төлээлериниң Японияга келир дугайында саналдардан чазак база ойталаан. Бо чорук болза коммунистиг чуттар-биле садыгта «хамаарышпас» шүгүмдан чазактың ойталап болурунга чигзиниишкинни болдуруп турар-дыр деп «Иомиури» айыткан. Ол чуттар-биле садыг чоокку чылларда япон экономиканың хөгжүлдезинге чугула фактор болурун «Иомиури» база демдеглээн.

Либерияның чазааның дыңнадыы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң корреспондентизинин Монровиядан (Либериянын найысылалы) дыңнадып турары-биле алырга, чазакты дужүрер болгаш президент Уильям Таомэнни өлүрер сорулганы салып турган сүлчээни чуртка илереткен деп, ында албан хуузу-биле чарлаан. Ол сүлчээ-биле холбаштыр Либериянын эрге-чагырганы беш кижини, оон иштинде армия командылакчызы полковник Дэвид Томпсонну тудуп хоругдаан.

ШААЖЫЛАКЧЫЛАР ЧИДИРИГГЕ ТАВАРЫШКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сайгоннуң мурнуу-барыын чүгүнде 150 миль черге партизаннарга удур халдаашкынын үезинде ногодиньдьемчи шериглер чаа чидириглерге таварышкан. АП агентилелдиң корреспондентизинин Сайгонлан дыннатканы-биле алырга, ол гулчуушкунга өлүрткеннерниң болгаш балыгланганнарның саны 60 ажыг кижи болган. Тулчуушкун үезинде Куа Лон хемниң районунга мурнуу-вьетнам шериглер шериг катерин болгаш десант дужүрген суднозун чидиргеннер.

Маккоуннуң медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Бүгү-ле разведка медээлерин кичээнгейлиг өөренип көргениниң херечилеп турары-биле алырга, 1962 чылдың октябрьның соонда Кубага совет чепсегленишкин шоолуг калбарбаан болуп турар деп, АКШ-тың төп разведка эргелелиниң директору Джон Маккоун шеригниң белен турар чоруунуң талазы-биле сенаттың белеткел комиссиязының хаалгыг хуралынга медеглээн.

«Кубада турып турар деп мурнунда билдиинип турган халдаарының бүгү-ле ракеталарын болгаш бомбардировщиктерин алгаш үндүрген дээрзинге бистер бүрүн бүзүреп турар бис» — деп ТРЭ-ниң директору чугаалаан.

Белеткел комиссиязының хуралынга кылган мээн илеткелим болза чазактың бүгү-ле органнарының улуг эрге-дужаалдыг төлээлекчилери кирип турар АКШ-тың разведка керектериниң талазы-биле чөвүлелдиң дугуруштунган болдалы болур деп, Маккоун адак сөөлүнде чугаалаан.

Редакцияның чагаалар

«Сөөлгү медээни дыңнаңар»

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң ажыл-ишчилери тыва дылга радио дамчыдылгазы болур шактарда үүгле — «Сөөлгү медээни дыңнаңар» деп чугаа дыңнаваш, оон ынай чүү-даа дыңнавайн баар чорукка сөөлгү үеде бо-ла таваржыр апарган. Моон чылдагааны дээрге Тожу районнуң харылзаа конторазының ажылдакчыларының харысалга чок ажылдап турарында деп саналр херек.

1962 чылдың сентябрь, октябрь айларында колхозта радио точкалары шуут ажылдаваан. Бо дугайын колхоз баштаар чери болгаш суурнуң чурттакчылары харылзаа конторазынга каш удаа дыңнадып, ону кылып бээрин дилеп келген. Ынчалза-даа харылзаа конторазы ону «хаайга-даа какпас» болган. Оон сөөлүнде чүгле районнуң удуртур организацияларынга четкен сөөлүнде кылган аттыг болган.

Ам үеде колхозта радио точкалары база-ла орта ажылдавайн турар хевээр. Чамдыкта радио сымыранып чугаалай бээр, а чамдыкта янзы-бүрү дааш-шимээн кижиге чүү-даа дыңнатпас. Ылангыя республика иштинин дамчыдылгалары черле орта дыңналбас: баштай шаанайнып турган, бир каш сөстү дыңналдыр чугаалай бээр, а оон сөөлүнде көңгүс өске хоорайларны улап каан суг дыңналып келгилээр. Ылангыя кижинин онза сонуургап орган дамчыдылгазын суг ынчаар үзүп каарга, оон хомуданчыын кандыг дээр боор!

«Совет Тыва» колхозта радио точкаларының ажылдаарын хынап көргеш, радио дамчыдылгазының дыңналырын экижидерин болгаш дамчыдылгаларны кара-туразы-биле үзе шаап, таварышкан-на черлерни улай бээр чоруктарны соксадыр хемчегларни алырын Тожу районнуң харылзаа конторазының начальниги эш Мозгалевскийден колхозчулар негеп тур бис.

С. СЕРГЕЙ.

Парлаттынмаан чагааларның изи-биле

Шыңгыы сагындырган

Эрткен чылын октябрьда Барыын-Хемчик районнуң Мугур-Аксы сес чыл школазының башкызы коммунист Докпак Чедер-оолдуң четпестерин шүгүмчүлеп бижээн көдээ бижиктиниң чагаазы редакцияга келген. Автор болдунуң чагаазынга 1961—1962 өөредилге чылдарында ол школаны Д. Чедер-оол директорлап тургаш коллектив кежигүннериниң чөптүг шүгүмчүлелдерин тоовайн, өөредилге чылынга уткуштур школаның чайгы септелгезин багай чорутканын, аңаа хөй чарыгдал үндүргенин шүгүмчүлээн.

1962—1963 өөредилге чылында Д. Чедер-оол директор хүлээлгезинден дүшкеш, школага башкылап арткаш, ол хүндүлүг атты төлеп чок эдилеп, коллективке хөй-ле эки-бак чугаа кылып турарын автор бижээн.

Бистиң чоруткан бижиивиске Мугур-Аксы суурда партия эге организациязының секретары эш А. Хертектиң дыңнатканы болза, авторнуң чагааларында кирген фактылар шын болуп бадыткаттынган болгаш С. М. Чедер-оолга партия талазы-биле шыңгыы сагындырган.

БИСКЕ БАЗА ЫНДЫГ

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Арыг-Бажы салбырынга 1959 чылдан бээр 1962 чылдың октябрьга чедир радио дамчыдылгазы доктаамал эки дыңналыр турган. Ындыг-даа болза, ноябрьдан бээр бо чылдың январь 20-ге чедир радио дамчыдылгазы эки дыңналбас болуп келген.

Кежээниң-не радио бичии ыыттап келир, оон соонда оон үнү үр болбаанда-ла чоорту-ла чиде бээр-дир. Дамчыдылга бүрүзүн черле орта дыңнавастаан бис. Кончуг чугула үүлдерни радиога дамчыдып турар болгай, ындыг-даа болза, чурттакчылар ону орта дыңнавайн турар. Радиону эки дыңналыр кылдыр аңаа хамаарышкан техниктиг эдилгелерни болгаш кылыгларны кылыр талазы-биле радио дыннакчылары дилегни киирип турган. Ындыг-даа болза, районнуң радио белдириниң ажылдакчылары: —Эде кылыр бис — деп, аазаашкынны берип турар хирезинде, сөзүнге ээ болбайн турар. Радиону доктаамал ыыткыр дынналыр кылдыр эде кылыр ужурлуг.

Х. САРЫГ-ООЛ.

ЧАЗАЛГА

Бо чылдың февраль 8-те үнген № 33 (5437) «Шын» солуннуң бирги арнында «Улустуң бедик идегели» деп эгенин адаанда үшкү колонканың үстүнде домакты «Арыг-Үзүү суурнуң чурттакчыларының ниити хуралындан хаван ажаакчызы Елизавета Ефимовна Ильинаны» кылдыр чазап номчуур тур.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Даштыкы парлалганың допчулалы

Социалистиг чуттар-биле садыг харылзаларын хөгжүдериниң айтырыы даштыкы чуттарның дыка хөй солуннарының арыннарынга көскү черни февраль 6-да өөлүп. Японсовет садыг керээзинге ат салган дугайында дыңнадыглар бүгү япон парлалганың кол темазы болуп турар. «Майнити» биле «Иомиури» солуннар Совет Эвилели-биле садыг харылзааларының дугайын мурнуку үүлдериге бижип, чаа садыг харылзаазынга байыр чедирип турар.

Англия биле Совет Эвилелиниң аразынга экономиктиг харылзааларны калбартып болурунуң дугайында айтырыгны Лондоннуң «Дейли экспресс» болгаш өске-даа англи солуннар бижип турар.

Канадага америк ядролуг чепсекти сыгаар дээш АКШ-тын шудургу оралдажыышкынының чылдагаанында Канадада болдунган чазак кризизин солуннарның хөй нуруузу демдеглеп турар. Канада биле АКШ-тың аразында маргылдаанын шуут түннелинден хамаарылга чокка АКШ чаңгыс-ла үүлүү: вашингтон администрация бодунун эвилелчилерин калчаалыг ёзу-биле көрүп турары чигзиниг чок дээрзин Польшаның «Жице Варшавы» солуну демдеглээн. Даштыкы политиканың айтырыгларына черле улуг тускайлан болур чорукту илергейлээн Канада чазакты солуурунга АКШ-тың күрүне департаментизи сонуургалдыг.

«Вашингтон пост» солуннуң «Дифенбейкериң чазаа бадылатпаан» деп эгелиг үүлүнге бижээн болза, президент Кеннеди Канадада кризистин хөгжүлдезин сокчаал чокка хайгаарап турар.

Болгар парлалга Көдээ ажылагый эртемнериниң академиязының чыл отчёттуг хуралының ажылын калбаа-биле чырыдып турар. Ол хуралга БКП ТК-зының бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Тодор Живков көдээ ажыл-агый талазы-биле болгар эртемденнериң сорулгаларының дугайын чугаалаан.

Азияның болгаш Африканың улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының Мошиде (Танганьика) конференциязының дугайында дыңнадыгларны Делиниң солуннары онзалап айтып турар. Чамдык штаттарга чаа үндүрүглерни чорудар деп турар дугайы Индияның найысылалының эртенги солуннарының темазы болуп турар. Индий парламентиниң бюджет дугайын чугаалажып көөр сессиязы удавас ажыттынар болгаш аңаа үндүрүг дугайында айтырыгны өөренип көөр.

Француз парлалганың кичээнгейинин төвүнде иштики айтырыг тургустунган. Агаар-бойдустуң аңаа эвес соок байдалының чонга болгаш экономикага чедирген улуг уржуктарының дугайында дыка хөй үүлдерни солуннар бижип турар. Хөрөнгиттен кижилериң дыңнангыр үнү «Эко» солуннун демдеглеп турары болза, соок тудугну, ылангыя чурттарга тудуун моондактаан, ногаларның өртээ аартаан болгаш олар улам ховартап турар, хөмүр даш мырыңай чедишпестээн. «Ниити рыноктуң» монополияларынга ажыктыг кылдыр хөмүр даш үлетпүрүн кызырарынче угландырган угланыышкынының уржуунда ам чуртта одаар үүлдүн чедишпейн турарының мырыңай чидигленгени дээш «Юманите» солун чазакты буруудадып турар.

Боннуң камгалал министри турган Штраусту халаанын айыткан «афере фибаг» дээр чүвениң дугайында документилерниң бундестагтың бажыңынга ис чок читкен дугайында элдептиг дыңнадыгларны болгаш корреспонденцияларны Боннуң солуннарының хөй нуруузу бирги арыннарынга эн көскү черлеринге парлап турар. «Франкбуртер Рундшау» солуннун үүлүнүн эгезинде «Штраус дугайында документилер читкен» деп бижээн. Бүгү солуннарның демдеглээни-биле алырга, истелге полициязы бо херектин талазы-биле истелгени ам бо үеде чорудуп турар.

Февраль 6. (СЭТА).

Чарыгдалдар өзүп турар

БОНН. (СЭТА). 1963 чылда бундесверге үндүрер чарыгдалдар 1,3 миллиард маркага өзер деп, Барыын Германиянын камгалал министри Фон Хассель чарлаан. Бад-Годесбергке садыг-үлетпүр палатазынга чүве чугаалааш, оон медеглээни болза: шериг чарыгдалдарын көвүдериринге чазактың «бодалы чаңгыс аай» болуп турар. Бундесверниң саны 500 мун кижиге чедир өзер ужурлуг.

Чоннуң талазынче

ХАНОЙ. (СЭТА). Төп Вьетнамның мурнуу кезээнге эрткен чылдың дургузунда демисежип турар чоннуң талазынче мурнуу-вьетнам армияның 15 мун хире солдаттары болгаш ногодиньдьемчи администрацияның ажылдакчылары кирген. Ол болза 1961 чылдаазындан барык-ла ийи катап хөй болуп турар.

ВИА агентилелдин дыңнадып турары-биле алырга, чоннуң талазынче кирген солдаттар хөй санныг боочепсекти болгаш оък-чемзекти бөттары-биле эккелген болуп турар.

ХАМААТЫЛАРГА

1963 чылдың февраль 24-те Москва хоорайга 1963 чылдын акша-бараан лотереязының бирги үндүрүлгезинин ойнаашкынныг тиражы болур.

Тиражтың 50 разрядтарынга 7.500.000 рубль түннүг 4.000.000 ойнаашкыннар болур. Оон иштинде «Москвич» деп 50 автомашиналар, «Планета» деп 350 мотоциклдер, 3.900 даараныр машиналар, 3700 соодукчулар, 2150 хеп чуур машиналар, 4000 хевистер болгаш өске-даа улуг үнелиг бараанар бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзааның албан черлериндeн, солуннар киоскилеринден, кинотеатрлардан, вокзалдар болгаш аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕТТЕРИН САДЫП АЛЫРЫН УТПАҢАР!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

Кинотеатрларга

Февраль 9-та

«НАЙЫРАЛ»: «Чажыт ортулук» 10, «Айылдыг дескиниге» 12, 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бодал-сагыштыг бичиилер» 3.15, «Катап эгелээн амыдырал» 5.15, 7.15, «Бородино», «Чукотканың алдыны», «Катап эгелээн амыдырал» 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультипликациялар 10, «Сылдыстарга четкеш келген эрлер» 11.15, 1.15, «Бирги вектиң кижизи» 3.15, «Солдаттың чүрээ» 5.15, 7.15, «Станиславский», «Ынакшылдың болчаа» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Арнын муң катап өскертиптер кижи» 2.30, «Дидим кижилер» 4.30, 6.30, «Якуб Колас», «Күзелге уткуштур», «Дидим кижилер» 8.30 шактарда.

Кызылдың № 2 школазының алдыгы класының өөреникчизи:

СОДУНАМ Елена Алексеевнаның

үр аараш, элекке өлгенин оон ада-иезинге болгаш төрелдеринге № 2 школаның дирекциязы, төрелдер комитеди ханы кажыыдалбиле дыңнадып тур.

Хөөнүң көвүдээрин болдурбаңар!

1962 чылдың сентябрь 5-те киирбээн түнден хуусаа эртиргеи хуа бүрүзүнде 0,1 хуу хөөнү санап тырттарын 1962 чылда ыравыла камгаладыр камгалалдың төлевирлерин үзе санажып төлевээн хамаатылларның ажыл-агыйларынга Курстрахование эргелели сагындырып тур.

Хамаатылар! Хөөнүң түннериниң улам көвүдээрин болдурбанар.

Төлелгелерни көдээ черлерге — көдээ Советтерге, а хоорайларга — Күрбанкыга, ажаалга кассаларынга, Курстрахованиенин инспекторларынга болгаш агентилериинге киириинер.

Курстрахованиенин эргелели.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң орулакчызының 35-24, пропаганда киллизинин болгаш харысалгалыг дежурныйның 23—54, харысалгалыг секретарьның 23-35, көдээ ажыл-агый киллизинин 25-38, партийжи амыдырал информация киллизинин 37-13, иштики киллизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистериниң 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00048. Чагыг № 109. Культура министерствозунуң типографиязы